

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

з навчальної дисципліни «Педагогіка»

обов'язкових компонент

освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол №7 від 30.08.2023 р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол №7 від 25.08.2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та
соціально - економічних дисциплін
Протокол №7 від 29.08.2023 р.

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології
Протокол №8 від 15.08.2023р.

Розробники:

Професор кафедри соціології та психології, доктор педагогічних наук,
професор Тюріна В.О.

Рецензенти:

- 1.Професор кафедри ЮНЕСКО та соціального захисту Державного біотехнологічного університету (ДБТУ), доктор педагогічних наук, доцент Данченко І.О.
- 2.Завідувач кафедри психології і педагогіки факультету №3 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор педагогічних наук, професор Федоренко О.І.

**1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(денна форма навчання)**

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр 4							
Тема 1. Предмет і завдання педагогіки. Історія розвитку педагогічної думки.	8	2	2			4	Залік
Тема 2 Основи науково-педагогічних досліджень.	8	2	2			4	
Тема 3. Розвиток, виховання та формування особистості у педагогічному процесі.	6	2	2			2	
Тема 4. Теорія виховання Сутність, структура, зміст і рушійні сили процесу виховання. Внутрішні і зовнішні розбіжності виховання. Мета і завдання виховання. Закономірності виховання.	8	2	2			4	
Тема 5. Принципи виховання. Принципи виховання. Основні напрямки виховання.	6	2	2			2	
Тема 6. Методи виховання. Поняття і сутність методів виховання. Методи формування свідомості особистості. Методи організації діяльності, спілкування та формування досвіду суспільної поведінки Методи стимулювання діяльності та поведінки. Методи самовиховання. Позакласна виховна робота Виховна робота з педагогічно занедбанними дітьми.	6	2	2			2	
Тема 7. Дидактика. Предмет і основні категорії дидактики. Процес навчання. Поняття „дидактика”, її	10	2	2			6	

виникнення і розвиток. Зв'язок дидактики з іншими науками. Категорії дидактики. Процес навчання. Структура процесу навчання Основні функції процесу навчання.							
Тема 8. Зміст освіти. Поняття про зміст освіти. Основні джерела змісту освіти: навчальний план, навчальна програма, базові підручники Освітня систем в Україні.	8	2	2			4	
Тема 9. Принципи навчання. Закономірності навчання. Принципи навчання.	6	2	2			2	
Тема 10. Методи навчання. Проблемне навчання. Методи навчання та їх класифікації. Класифікація методів навчання за Ю.К.Бабанським. Загальні вимоги щодо оптимального поєднання методів навчання. Засоби навчання. Проблемна ситуація як умова активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Класифікація методів проблемного навчання. Способи й умови застосування методів проблемного навчання.	10	2	2			6	
Тема 11. Форми організації навчальної роботи. Тип і структура заняття. Організаційні форми навчання. Урок – основна форма організації навчання. Тип і структура заняття. Позаурочні форми навчання.	8	2	2			4	
Тема 12. Контроль та оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності. Сутність, функції, види контролю. Перевірка й оцінка успішності учнів.	6	2	2			2	
Всього за семестр	90	24	24			42	

2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (заочна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни		Вид контролю
	Всього	з них:	

		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 4							
Тема 1. Предмет і завдання педагогіки. Історія розвитку педагогічної думки. Розвиток педагогічної думки в Україні.	44	2	2			40	Залік
Тема 2 Основи науково-педагогічних досліджень.							
Тема 3. Розвиток, виховання та формування особистості у педагогічному процесі.							
Тема 4. Теорія виховання Сутність, структура, зміст і рушійні сили процесу виховання. Внутрішні і зовнішні розбіжності виховання. Мета і завдання виховання. Закономірності виховання.							
Тема 5. Принципи виховання. Принципи виховання. Основні напрямки виховання.							
Тема 6. Методи виховання. Поняття і сутність методів виховання. Методи формування свідомості особистості. Методи організації діяльності, спілкування та формування досвіду суспільної поведінки Методи стимулювання діяльності та поведінки. Методи самовиховання. Позакласна виховна робота Виховна робота з педагогічно занедбанними дітьми.	46	4	2			40	
Тема 7. Дидактика. Предмет і основні категорії дидактики. Процес навчання. Поняття „дидактика”, її виникнення і розвиток. Зв'язок дидактики з іншими науками. Категорії дидактики. Процес навчання. Структура процесу навчання. Основні функції процесу навчання.							
Тема 8. Зміст освіти. Поняття про зміст освіти. Основні джерела							

змісту освіти: навчальний план, навчальна програма, базові підручники Освітня систем в Україні.							
Тема 9. Принципи навчання. Закономірності навчання. Принципи навчання.							
Тема 10. Методи навчання. Проблемне навчання. Методи навчання та їх класифікації. Класифікація методів навчання за Ю.К.Бабанським. Загальні вимоги щодо оптимального поєднання методів навчання. Засоби навчання. Проблемна ситуація як умова активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Класифікація методів проблемного навчання. Способи й умови застосування методів проблемного навчання.							
Тема 11. Форми організації навчальної роботи. Тип і структура заняття. Організаційні форми навчання. Урок – основна форма організації навчання. Тип і структура заняття. Позаурочні форми навчання.							
Тема 12. Контроль та оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності. Сутність, функції, види контролю. Перевірка й оцінка успішності учнів.							
Всього за семестр	90	6	4			80	

3. Методичні вказівки до семінарських занять

Тема 1. Предмет і завдання педагогіки. Історія розвитку педагогічної думки.

Семінарське заняття. Предмет і завдання педагогіки. Історія розвитку педагогічної думки.

Навчальна мета заняття: контроль, корекція й закріплення знань за даною темою.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), - год. (заочна форма навчання)

Навчальні питання:

1. Надайте визначення предмету та основним категоріям педагогіки.
2. Охарактеризуйте систему педагогічних наук.
3. Які міжпредметні зв'язки педагогіки?
4. Надайте характеристику поетапному розвитку педагогічної думки.

Методичні вказівки. На початку семінарського заняття викладач привітає студентів,

повідомляє тему, план та структуру заняття.

1. Надайте визначення предмету та основним категоріям педагогіки. По даному питанню студенти повинні знати, що предметом педагогіки як галузі наукового пізнання є особлива функція суспільства – виховання. Тому педагогіку можна назвати наукою про виховання.

Виховання – у самому загальному сенсі – полягає у підготовці людини до життя у суспільстві. У процесі виховання мають формуватися такі якості особистості, які є необхідними для вирішення нових завдань, які не стояли перед попередніми поколіннями. Таким чином, можна сказати, що виховання – це процес і результат передачі старшими поколіннями суспільно-історичного досвіду новим поколінням з метою підготовки їх до життя і праці, що є необхідними для забезпечення подальшого розвитку суспільства.

Виховання людини у широкому педагогічному сенсі – це цілеспрямований процес, що здійснюється під керівництвом людей, які спеціально виділяються суспільством, - вчителів, педагогів, вихователів, і включає в себе всі види навчальних занять та поза навчальної, спеціально здійснюваної виховної роботи.

Іншими важливими поняттями педагогіки, що носять характер категорій, є освіта й навчання.

Освіта – це процес і результат опанування тими, хто навчається, системою наукових знань та пізнавальних умінь і навичок, формування на їх основі світогляду, моральних та інших якостей особистості, розвитку її творчих сил та здібностей.

Навчання – це цілеспрямований процес взаємодії вчителів (педагогів) і тих, хто навчається, в ході якого здійснюється освіта, виховання та розвиток людини. Освіта людини – це результат не тільки навчання, а й самоосвіти та впливу засобів масової інформації.

Самоосвіта – це цілеспрямована праця людини, пов'язана з пошуком і засвоєнням знань у певній галузі, що цікавить людину.

Розвиток людини – це процес становлення та формування її особистості під впливом зовнішніх та внутрішніх, керованих та некерованих факторів, серед яких цілеспрямоване виховання та навчання відіграють провідну роль.

У становленні особистості людини важливу роль відіграє самовиховання, під яким розуміють як усвідомлену та цілеспрямовану роботу людини над формуванням у себе бажаних рис, якостей і форм поведінки.

2. Охарактеризуйте систему педагогічних наук. При відповіді необхідно звернути увагу на те, що на сьогодні педагогіка є галуззю наукових знань, яка накопичила великий теоретичний і емпіричний матеріал. Це вимагало певної диференціації та виділення окремих її галузей.

Історія педагогіки – це галузь педагогічних знань, яка досліджує питання розвитку виховання як суспільного явища й історію педагогічних вчень.

Переддошкільна та дошкільна педагогіка досліджує закономірності виховної та освітньої роботи з дітьми перед дошкільного та дошкільного віку та розробляє програму здійснення цієї роботи перш за все в умовах дитячих дошкільних закладів.

Педагогіка школи досліджує закономірності навчання і виховання учнів у масовій середній школі.

У галузі педагогіки дорослих виокремлюють педагогіку вищої школи як галузь педагогіки, що розробляє питання теорії і методики виховання молоді в умовах закладу вищої освіти.

Проблемами навчання й виховання молоді у військових навчальних закладах займається військова педагогіка.

Порівняльна педагогіка здійснює педагогічні дослідження, просвічені порівнянню процесів розвитку педагогіки у різних країнах.

До галузей педагогічної науки відносяться і так звані часткові або предметні методики

– науки про закономірності викладання та вивчення конкретних навчальних дисциплін.

Особливу групу педагогічних наук складають науки, що досліджують особливості навчання, виховання та підготовки до трудової діяльності дітей з серйозними вадами розвитку, що заважають дітям навчатися у масовій школі. Ці специфічні галузі педагогіки об'єднані в групу, що носить загальну назву спеціальної педагогіки або дефектології.

Дефектологічні науки у свою чергу підрозділяються на окремі самостійні галузі: питаннями навчання і виховання глухонімих і глухих дітей займається сурдопедагогіка, сліпих – тифлопедагогіка, розумово відсталих – олігофренопедагогіка.

3. Які міжпредметні зв'язки педагогіки? При розгляді цього питання необхідно нагадати, що педагогіка вивчає виховання як загальносуспільне явище, а тому пов'язана зі всіма науками про суспільство.

Філософія як наука про найбільш загальні закони розвитку природи, людського суспільства та мислення складає той науковий фундамент, на якому розвивається педагогіка.

Соціологія, яка досліджує вплив соціального середовища на людину і відносини між людьми, вивчає особливості розвитку економіки, культури, їх вплив на формування особистості людини і допомагає педагогіці в вирішенні багатьох питань взаємодії школи, сім'ї і суспільства щодо виховання дітей.

Етика як галузь філософії, що займається розробкою моральності, безпосередньо пов'язана з питаннями морального виховання.

Естетика, що вивчає загальні закономірності розвитку естетичних ставлень людини до дійсності та мистецтва та формування естетичних ідеалів, слугує науковою основою естетичного виховання.

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства, коли освіта стала невід'ємною частиною й умовою здійснення науково-технічного прогресу, зросли зв'язки педагогіки з економікою.

Спираючись на дані суспільних наук, педагогіка вивчає об'єктивні потреби суспільства у вихованні та умови для їх реалізації.

Об'єктом навчання та виховної роботи педагогів є людина, яка росте і розвивається, і тому педагогіка має тісний зв'язок з науками, які вивчають людину. Найбільш тісний і безпосередній зв'язок педагогіка має з фізіологією та психологією.

Фізіологія розглядається як природна наукова база і педагогіки, і психології. Знання фізіологічних основ психологічних явищ допомагає педагогу ясніше уявити собі деякі механізми навчання і виховання та більш успішно вирішувати численні питання підвищення ефективності навчально-виховного процесу.

Загальна психологія як наука про факти, закономірності і механізми психіки, яка визначає сприймання людиною дійсності та регулює її поведінку, досліджує різноманітні психічні процеси, стани та якості, які формуються в процесі розвитку людини, її виховання і зіткнення з оточуючим середовищем

Також все міцнішими стають зв'язки педагогіки з науками, що розвиваються, зокрема, з кібернетикою – наукою про оптимальне управління складними динамічними системами. В основі цього управління лежить вивчення логіки певних процесів у природі та суспільстві і виокремлення того спільного, що визначає умови їхнього функціонування.

4. Надайте характеристику поетапному розвитку педагогічної думки. При відповіді необхідно звернути увагу на те, що Перші педагогічні ідеї ми знаходимо у давньогрецьких філософів – Сократа, Платона, Аристотеля, Демокрита, які у своїх працях розробили, описали та обґрунтували систему виховання дітей рабовласників.

В епоху феодалізму педагогічні ідеї розвивалися в лоні богословської науки -

теології.

Коли в надрах феодалізму склалися нові буржуазні відносини і виявилася потреба в грамотних, всебічно розвинених людях, виникли вчення прогресивних педагогів-гуманістів Вітторіно де Фельтре (1378 - 1446) - в Італії, Франсуа Рабле (1483 - 1553) у Франції, раннього соціаліста-утопіста Томаса Мора (1478 - 1535) в Англії. Цю епоху називають в історії суспільства епохою Відродження.

Педагогічне вчення Я.А. Коменського. Я.А. Коменський висунув ідею єдиної школи, розробив систему народного і загального навчання. Він глибоко вірив у силу виховання, вважав, що немає таких дітей, яких не можна було б виховати. Вважаючи людину частиною природи, Я.А. Коменський вчив, що виховання і навчання в усьому повинні виходити з природи і відповідати віковим періодам життя дитини. Ним була розроблена вікова періодизація (дитинство, отрочество, юність, змужнілість).

Великі заслуги Я.А. Коменського в розробці питань навчання. Він став основоположником класно-урочної системи. У своїй головній праці "Велика дидактика" він вимагав наочного, легкого, успішного, ґрунтовного, свідомого і послідовного навчання. Коменський високо оцінював роль вчителя, даючи цінні поради щодо трудового, морального і фізичного виховання дітей.

Педагогічні вчення в період розвитку буржуазних відносин

Західній Європі велику роль в боротьбі з феодальною школою зіграли такі педагоги як Джон Локк (1632 - 1704) в Англії, французькі філософи-матеріалісти XVIII століття Клод Гельвецій, Дені Дідро та просвітителі Жан-Жак Руссо (1712 - 1778). У період, коли відбувалася буржуазна революція у Франції, в Швейцарії жив і працював видатний педагог-демократ і гуманіст І.Г. Песталоцци (1746 - 1827). Більше 50 років присвятив він справі народної освіти. Ним були відкриті притулки для бідних дітей, де створювалася обстановка сім'ї і навчання дітей поєднувалося з працею. І.Г. Песталоцци створив свій інститут, в якому середня школа була поєднана зі учительським інститутом, і пропрацював в ньому 25 років. У своїх працях він висунув ідею навчання, що розвиває і виховує, велику увагу приділяючи моральному вдосконалюванню людини. Діяльність Песталоцци дуже вплинула на розвиток народних шкіл. Для початкового навчання він розробив теорію елементарної освіти, головним завданням якої було навчити дітей вимірювати, рахувати і володіти мовою. Песталоцци розробив також для початкової школи ряд часткових методик.

Гарячим поборником ідей Песталоцци був німецький педагог-демократ Адольф Дистервег (1790 - 1866). Він боровся за передову німецьку школу, за кращу підготовку учительства, проти рутини і відсталості, що панували в офіційних школах Німеччини того часу. А. Дистервег вважав за необхідне враховувати вікові особливості і природні задатки дітей, розвивати у них вільне, самостійне пізнання світу.

У першій половині XIX століття в Західній Європі розвиваються ідеї утопічного соціалізму, представниками якого були Шарль Фур'є, Клод Анрі Сен-Сімон, Роберт Оуен. Соціалісти-утопісти різко критикують капіталістичний лад і висувають ідею нового, соціалістичного суспільства, до якого вони думали прийти мирним шляхом, перетворюючи суспільство через удосконалення виховання людини.

Особливо цікавою і значимою для робітників була діяльність Роберта Оуена, який, керуючи великим підприємством в Англії, прагнув поліпшити умови життя і праці робітників, і створив для їхніх дітей дошкільні установи, початкову і вечірню школи для дітей і підлітків, зайнятих на виробництві. Він прагнув з'єднання навчання з продуктивною працею.

Педагогічні ідеї Оуена були високо оцінені філософами XIX століття, які бачили в його досвіді "зародок виховання епохи майбутнього".

Теми рефератів та додаткові питання:

1. Предмет і завдання педагогіки як науки.
2. Розвиток педагогічної думки в Україні.
3. Взаємозв'язок педагогіки з іншими науками.
4. Виховання у первісному суспільстві.
5. Виховання у рабовласницькому суспільстві.
6. Виховання у феодальному суспільстві.
7. Педагогічні погляди та педагогічна діяльність А.Я.Коменського.
8. Педагогічні погляди та педагогічна діяльність Джона Локка.
9. Педагогічні погляди та педагогічна діяльність Й.Г.Песталоцці.
10. Педагогічні погляди та педагогічна діяльність Д.Дідро,
11. Педагогічні погляди та педагогічна діяльність Ж-Ж. Руссо.
12. Педагогічні погляди та педагогічна діяльність К.Гельвеція.

Література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія. — К.: Либідь, 1998.
2. Андрущенко В. Основні тенденції розвитку вищої освіти на рубежі століть // Вища освіта України. — 2001. — № 1. — С 11—17.
3. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи психології і педагогіки: Підручник. / О.М.Бандурка, В.О.Тюріна, О.І.Федоренко. — Харків: Вид-во ХНУВС, 2003. — 336 с.
4. Кремень В.Г. Філософія освіти ХХІ століття // Освіта України. — 2002. — 28 грудня.
5. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. — К. : Знання, 2005. — 486 с.
6. Лекції з педагогіки вищої школи: Навчальний посібник / За ред. В. І. Лозової. — Харків: «ОВС», 2006. — 496 с.
7. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семенова та ін.; За ред. З. Н. Курлянд. — К. : Знання, 2007. - 495 с.
8. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник / О.І.Федоренко, В.О.Тюріна, С.П.Гіренко та ін. — Харків: ФОП Бровін О.В., 2020. — 240 с.

Тема 2 Основи науково-педагогічних досліджень.

Семінарське заняття. Основи науково-педагогічних досліджень.

Навчальна мета заняття: контроль, корекція й закріплення знань по даній темі.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), - год. (заочна форма навчання)

Навчальні питання:

1. Надайте поняття про метод. Методи науково-педагогічного дослідження.
2. Роз'ясніть метод педагогічного спостереження.
3. Охарактеризуйте методи бесіди, інтерв'ю
4. Психолого-педагогічний експеримент
5. Вивчення продуктів діяльності
6. Які соціологічні методи дослідження ви знаєте?

Методичні вказівки. На початку семінарського заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

1. Надайте поняття про метод. Методи науково-педагогічного дослідження. При розгляді цього питання необхідно надати характеристику методу науково-педагогічного дослідження - спосіб дослідження психолого-педагогічних процесів формування особистості, встановлення об'єктивної закономірності виховання і навчання.

Для отримання різнобічних відомостей про розвиток особистості, колективу або іншого об'єкта навчання і виховання підбирають оптимальний комплекс методів - методику дослідження. Методика дослідження - процедура, послідовність здійснюваних пізнавальних і перетворюють дій, операцій і впливів, спрямованих на рішення дослідницьких завдань. Сучасна педагогіка використовує такі методи педагогічних досліджень: педагогічне спостереження, бесіда інтерв'ю, експеримент, вивчення продуктів діяльності, соціологічні методи, соціометричні методи, тестування. Систематика та характеристика представників загону Приматів.

2. Роз'ясніть метод педагогічного спостереження. При відповіді необхідно звернути увагу на те, що метод педагогічного спостереження - організоване дослідження педагогічного процесу в природних умовах. Він є самим поширеним методом дослідження проблем виховання і навчання. Сутність його полягає в умисному, систематичному та цілеспрямованому сприйнятті психологічних явищ. Головними його вимогами є: чіткість, систематичність, різнобічність, достатня кількість зафіксованих фактів, своєчасність, об'єктивність, економність техніки записи, ретельне, вдумливе і копітке опрацювання зібраного матеріалу, облік всіх впливів на хід досліджуваних явищ, відокремлення важливих, стійких, повторюваних фактів від другорядних і випадкових елементів, об'єктивність в тлумаченні матеріалу, в оцінці фактів і висновків щодо них.

Розрізняють спостереження пряме, опосередковане і самоспостереження.

Пряме спостереження - вид спостереження, під час якого дослідник, безпосередньо бере участь у досліджуваному процесі, діє разом з учасниками дослідження.

Опосередковане спостереження - вид спостереження, яке не передбачає безпосередньої участі дослідника в процесі, який вивчають. Воно ефективніше, ніж пряме спостереження, оскільки дає можливість фіксувати природну поведінку дітей, унеможливорює вплив педагога на них.

Самоспостереження - процес споглядання внутрішніх психічних процесів з одночасним спостереженням за їх зовнішніми проявами. Це унікальний метод «проникнення» всередину психічних процесів і явищ.

3. Охарактеризуйте методи бесіди, інтерв'ю При відповіді необхідно звернути увагу на те, що бесіда - метод безпосереднього спілкування, що дає можливість отримати від співрозмовників інформацію, яка цікавить вчителя, за допомогою заздалегідь підготовлених питань.

Бесіда вимагає особливої душевної чутливості, вміння слухати і синхронно вести розмову в передбаченому руслі, розпізнавати емоційні стани співрозмовника, миттєво реагувати на будь-які зміни, фіксувати зовнішні прояви внутрішнього стану (жести, міміку, пози).

Для ефективного проведення бесіди необхідно визначити мету, розробити план, визначити основні і додаткові питання, створити сприятливу, доброзичливу атмосферу для відвертої розмови, беручи до уваги вікові та індивідуальні особливості співрозмовника, проявляти педагогічний такт, запротоколювати бесіду.

Відповідно до мети подальшої співпраці вчителя і учнів виділяють такі види бесіди:

- експеримент (залучення до співпраці). Передбачає настройку співрозмовника на специфіку експерименту, перелік основних дій, надання інструкцій;
- експериментальна бесіда (перевірка гіпотези). Використовують в ситуаціях, коли

кожен окремий елемент діяльності передбачає повну змістовну завершеність попереднього;

- інтерв'ю.

Інтерв'ю - метод отримання інформації за допомогою усного опитування.

Інтерв'ю допомагає отримати глибинну інформацію про думки, погляди, мотиви, уявлення респондентів; дає можливість вести спостереження за їхніми психологічними реакціями. Воно є ефективним в тих випадках, коли дослідник упевнений в об'єктивності відповідей опитуваного. Під час інтерв'ю дослідник ставить сформульовані наперед запитання в певній послідовності і записує відповіді на них.

Інтерв'ю бувають:

а) вільні - не регламентовані темою, формою бесіди; тривала бесіда за загальною програмою без чіткої деталізації питань;

б) стандартизовані - близькі за формою до анкети із закритими питаннями.

На інтерв'ю впливає місце, конкретні обставини, тривалість його проведення. Респонденти краще погоджуються на коротке інтерв'ю.

4. Психолого-педагогічний експеримент. При розгляді цього питання необхідно надати характеристику психолого-педагогічному експерименту - метод, який забезпечує спостереження за змінами психологічних характеристик у людей в процесі педагогічного впливу на них.

Експеримент дає можливість реєструвати факти, розкривати закономірності, механізми, динаміку, тенденції психічного розвитку, становлення особистості, проявляти можливості для оптимізації цього процесу.

Психолого-педагогічний експеримент передбачає такі етапи:

1. Констатувальний експеримент першого порядку.

2. Формувальний експеримент.

3. Констатувальний експеримент другого порядку.

За місцем проведення розрізняють лабораторний і природний педагогічний експеримент.

Педагогічний експеримент дає можливість відокремити досліджуване явище від інших, цілеспрямовано змінювати умови педагогічного впливу на вихованців, повторювати окремі педагогічні явища приблизно в таких самих умовах.

5. Вивчення продуктів діяльності. При відповіді необхідно звернути увагу на те, що Вивчення продуктів діяльності - метод дослідження, для проведення якого використовують систему процедур, спрямованих на збір, систематизацію, аналіз та тлумачення продуктів діяльності людини.

Об'єднує кілька дослідних і аналітичних процедур, до яких відносяться:

Аналіз особистих документів (листів, фотографій, щоденників, автобіографій, особових справ, зошитів). Дає матеріал для психодіагностики, дослідження життєвого шляху особистості, її ставлення до навчання, рівень засвоєння знань, формування умінь і звичок.

Аналіз офіційних матеріалів групової, колективної та масової комунікації (записів розмов, дискусій, нарад, статутів, наказів, оголошень, розпоряджень, законів, правил, газет, радіо- і телепередач, реклами). Застосовується для вивчення соціальних процесів, явищ і їх впливу на особистість, стан навчально-виховної роботи в школі.

Аналіз продуктів діяльності (творчих, професійних, поведінкових, громадських, самоорієнтованих).

6. Які соціологічні методи дослідження ви знаєте? При відповіді необхідно звернути увагу на те, що в педагогіці активно використовують соціологічний метод дослідження: анкетування, визначення рейтингу, узагальнення незалежних характеристик.

Анкетування. Це метод збору фактів на основі письмового самозвіту досліджуваних за спеціально складеною програмою. Його застосовують для

отримання інформації про типовість певних явищ навчального-виховного процесу.

Метод рейтингу. Полягає в оцінці діяльності, її окремих аспектів компетентними експертами, здатними вирішувати творчі завдання, контролювати процес експертизи, проявляти наукову об'єктивність, аналіз, широту і конструктивність мислення, самокритичність, мати власну думку і вміння її відстоювати.

Метод узагальнених незалежних характеристик. Розроблений російським психологом К. Платоновим. Передбачає узагальнення відомостей про школярів, отриманих з різних джерел (вчителі, батьки, особи, які спостерігали за учнями у важливих для дослідника ситуаціях, ровесники, друзі), зіставлення цих відомостей, їх осмислення. Соціометрія - галузь соціології, яка вивчає міжособистісні взаємовідносини у малих групах кількісними методами, зосереджуючись на внутрішньо групових симпатіях і антипатіях. Соціометрію використовують разом з іншими методами, оскільки вона не розкриває мотивів відносин в групі, а лише відображає їх загальну картину.

Тестування, проєктивні методи

Тестування - метод діагностики із застосуванням стандартизованих запитань і завдань, які мають певну шкалу значень. Тести як методи використовують в трьох сферах: 1) в освіті; 2) при виборі професії і професійній підготовці; 3) при психологічному консультуванні і психотерапії.

Література

1. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи психології і педагогіки: Підручник. / О.М.Бандурка, В.О.Тюріна, О.І.Федоренко. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2003. – 336 с.
2. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи педагогічної техніки: Навчальний посібник. – Харків: ТИТУЛ, 2006. – 176 с.
3. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: Методичний посібник. – Київ, 1995. – 46 с.
4. Тюріна В.А., Ващенко І.В. Основы методологии и методики научного исследования: Учебное пособие.- К.: ТОВ «Міжнарод. фін. агенція», 1998.- 44с.

Тема 3. Розвиток, виховання та формування особистості у педагогічному процесі.

Семінарське заняття. Розвиток, виховання та формування особистості у педагогічному процесі.

Навчальна мета заняття: контроль, корекція й закріплення знань по даній темі.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), - год. (заочна форма навчання)

Навчальні питання:

1. Роз'ясніть поняття «індивід», «особистість», охарактеризуйте структуру особистості.
2. Що таке виховання, навчання і розвиток особистості?
3. Надайте характеристику віковим періодам розвитку особистості.

Методичні вказівки. На початку семінарського заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

1. Роз'ясніть поняття «індивід», «особистість», охарактеризуйте структуру особистості. При розгляді цього питання необхідно надати характеристику індивіду - людина як представник людської спільноти, соціуму. За сучасною класифікацією людей індивід займає проміжне положення (людина, індивід, особистість,

індивідуальність). Індивід є суспільно-історичним утворенням, здатним діяти усвідомлено. Характеристика його передбачає сукупність природних задатків, набутих знань, соціального досвіду, які розкриваються в поведінці і діяльності.

Поняття «особистість» характеризує суспільну сутність людини, пов'язану з засвоєнням різноманітного виробничого і духовного досвіду суспільства. Біологічна характеристика людини в нього не входить.

Особистість - це соціальна зумовлена система психічних якостей індивіда, яка визначається залученням людини до конкретних суспільних, культурних, історичних відносин.

Структура особистості багатогранна. Характерними її компонентами є можливості (сукупність здібностей, яка забезпечує успіх діяльності); характер (комплекс постійних психічних властивостей людини, які визначають її поведінку і діяльність, в ставленні до себе, до суспільства); самоврядування (утвердження самосвідомості особистості, яка здійснює саморегуляцію: посилення або послаблення діяльності, самоконтроль, корекцію дій і вчинків, планування життя і діяльності).

Особистість характеризують такі ознаки: розумність (визначає рівень інтелектуального розвитку); відповідальність (рівень розвитку почуття відповідальності, вміння керувати своєю поведінкою, аналізувати свої вчинки і відповідати за них); свобода (здатність до автономної діяльності, прийняття самостійних рішень); особиста гідність (визначається рівнем вихованості, самооцінки); індивідуальність (несхожість на інших).

Особистість визначають неповторні фізичні якості, психічні процеси, темперамент, риси характеру, здібності, її потреби, інтереси. Вони відображаються на її пізнавальній діяльності, навчанні, роботі, вчинках, ставленні до себе, взаєминах з іншими.

2. Що таке виховання, навчання і розвиток особистості? При розгляді цього питання необхідно надати характеристику вихованню і навчанню, які цілеспрямовано впливають на розвиток особистості (на відміну від стихійного впливу середовища), і виникають як свідомо, підпорядкована певній меті діяльність, результати якої мають передбачуваний характер.

Виховання і навчання сприяють:

1. Розвитку успадкованих фізичних особливостей і природних здібностей, набуттю нових рис і якостей, які формуються протягом життя людини.

2. Розвитку умінь подолання внутрішніх розбіжностей відповідно до особливостей суспільного розвитку.

3. Психічному розвитку людини.

4. Інтелектуальному, творчому розвитку особистості.

5. Розвитку здатності до спілкування з оточуючими, завдяки чому дитина вчиться, набуває навиків розуміння інших людей, а завдяки цьому краще розуміє себе.

6. Розвитку потреб людини.

7. Розвитку особистості, яка постійно удосконалюється, будучи не тільки об'єктом, а й суб'єктом виховного процесу.

Педагоги і батьки повинні керувати розвитком юної особистості. Цього можна досягти через організацію різноманітних взаємовідносин дітей з навколишнім середовищем і систематичне, послідовне підвищення вимог до них.

3. Надайте характеристику віковим періодам розвитку особистості. При розгляді цього питання треба засвоїти, що віковий період - відрізок життя Індивіда, протягом якого досягається певна ступінь розвитку і мають місце характерні, відносно стійкі якісні особливості.

В межах цього періоду відбуваються кількісні і якісні зміни психіки, яка дає можливість виділити певні стадії, що послідовно змінюють один одного

З давніх-давен педагоги і психологи намагалися вирішити проблему

визначення вікових періодів розвитку особистості. Зокрема, грецький філософ Аристотель (IV ст. до н.е.) зробив першу спробу визначити основні етапи розвитку людської психіки. Аристотель розділив розвиток дитини на три періоди (по сім років кожен), назвавши їх відповідно: рослинний, тваринний, розумний.

Під впливом суспільних вимог до навчання і виховання молодого покоління видатний чеський педагог Ян Амос Коменський (1592-1670) його вікова періодизація складається з чотирьох етапів (по шість років кожен): дитинство, отрочество, юність, змужнілість. В її основі лежать особливості розвитку і виховання дітей згідно періодам шкільного навчання.

На сучасному етапі розвитку педагогіки існують різні підходи до визначення вікової періодизації: за психолого-педагогічними критеріями, які враховують характерні для кожного віку рівень розвитку, за змістом і формами навчання і виховання, за основною діяльністю, відповідного їй рівнем свідомості та самосвідомості особистості.

Цілком обґрунтованою вважається вікова періодизація, розроблена В. Крутецьким:

- новонароджений (до 10 днів);
- немовля (до року);
- ранній дитячий вік (1-3 роки);
- перед-дошкільний період (3-5 років);
- дошкільний (5-6 років);
- молодший шкільний (6-11 років);
- підлітковий (11-15 років);
- вік старшокласників (15-17 років).

Перехід від попереднього періоду до наступного часто має кризовий характер.

Вікова криза - нетривалий за часом (до 1 року) період розвитку людини, який характеризується швидкими психологічними змінами.

У дитячому віці виділяють такі кризи: криза першого року життя, криза трьох років, криза 6 років, підліткова криза 10-11 років.

Отже, глибокі знання загальних закономірностей психічного розвитку дитини, чинників, які сприяють формуванню її особистості на різних вікових етапах, дають можливість вихователю оптимізувати навчально-виховний процес.

Література

1. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи психології і педагогіки: Підручник. / О.М.Бандурка, В.О.Тюріна, О.І.Федоренко. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2003. – 336 с.
2. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи педагогічної техніки: Навчальний посібник. – Харків: ТИТУЛ, 2006. – 176 с.
3. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: Методичний посібник. – Київ, 1995. – 46 с.
4. Тюріна В.А., Ващенко И.В. Основы методологии и методики научного исследования: Учебное пособие.- К.: ТОВ «Міжнарод. фін. агенція», 1998.- 44с.

Тема 4. Теорія виховання.

Семінарське заняття. Теорія виховання.

Навчальна мета заняття: контроль, корекція й закріплення знань за даною темою.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 1 год. (заочна форма навчання)

Навчальні питання:

1. Розкрийте сутність, структуру, зміст процесу виховання.

2. Роз'ясніть внутрішні і зовнішні розбіжності виховання.
3. Охарактеризуйте мету і завдання виховання.
4. Надайте характеристику закономірностям виховання.

Методичні вказівки. На початку семінарського заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

1. Сутність, структура, зміст процесу виховання. По даному питанню студенти повинні знати, що виховання - соціальний і педагогічно організований процес формування людини як особистості.

Суспільство як соціальне об'єднання людей може функціонувати і розвиватися лише на основі цілеспрямованої, систематичної і організованої роботи з виховання кожної особистості. Зупинка цього процесу - катастрофа для суспільства.

Тому виховання з точки зору суспільного розвитку – це провідна сфера діяльності не тільки окремої людини, а й людського суспільства. Завдяки йому людство забезпечує свою безперервність у соціальному розвитку.

Виховання дітей шкільного віку здійснюють в процесі навчання і виховної роботи в школі і за її межами. Це цілісний процес, в якому органічно об'єднані змістовна (сукупність виховних цілей) і процесуальна (самоврядний процес педагогічної взаємодії вчителя і учня) сторони.

Цей процес двосторонній (обов'язкова взаємодія вихователя і вихованця), цілеспрямований (наявність конкретної мети), багатогранний за завданнями і змістом, складний щодо формування і розкриття внутрішнього світу дитини, різноманітний за формами, методами і прийомами, безперервний (у вихованні канікул бути не може), тривалий у часі (людина виховується все життя).

Структура процесу виховання передбачає:

1. Оволодіння знаннями, нормами і правилами поведінки. Це перший етап входження в систему виховного впливу, в якому діють норми, правила, особливості життєвої поведінки. Людина (дитина) стає членом певної соціальної системи (сім'ї, колективу), де вже діють певні правила, норми, яких їй доведеться дотримуватися.

2. Формування почуттів (стійких емоційних відносин людини до явищ дійсності). Вони сприяють трансформації певних дій особистості в сфері розумового сприйняття.

3. Формування переконань (інтелектуально-емоційного ставлення до будь-якого знання як до істинного (або неістинного). Переконання, які базуються на справжніх знаннях, будуть, з одного боку, своєрідним мотивом діяльності, а з іншого - «стрижнем» поведінки особистості.

4. Формування умінь і звичок поведінки. Формування умінь (засвоєного способу виконання дій, заснованих на сукупності набутих знань і навичок) і звичок (схильності людини до відносно усталених способів дій) вимагає поступовості, систематичності і доцільності поставлених вимог, їх відповідності рівню розвитку учнів.

2. Роз'ясніть внутрішні і зовнішні розбіжності виховання.

При відповіді необхідно звернути увагу на те, що виховання є складним, багатогранним процесом, в якому тісно переплетені внутрішні та зовнішні розбіжності.

Внутрішні розбіжності процесу виховання:

- між необмеженими можливостями розвитку людини і обмежувальними умовами соціального життя;

- між зростаючими соціально значущими завданнями, які потрібно вирішувати вихованцю, і можливостями, які обмежують його дії, спрямовані на їх рішення;

- між зовнішніми впливами і завданнями виховання. Виховний процес потрібно будувати так, щоб його зміст і форми реалізації не викликали опору у вихованця.

Зовнішні розбіжності:

- невідповідність між виховними впливами школи і сім'ї;
- зіткнення організованого виховного впливу школи зі стихійним впливом на дітей оточення;
- між окремими впливами вчителів, які працюють в одному і тому самому класі;
- між набутим негативним досвідом поведінки і новими умовами життя і діяльності.

Зовнішні розбіжності тимчасові, але вони можуть знижувати ефективність виховного процесу. Тому вчителі повинні зосередити увагу на їх виявленні, усуненні, профілактиці.

На процес виховання впливають (безпосередньо або опосередковано) об'єктивні (особливості суспільного ладу, політичного режиму, соціально-економічний розвиток, національна самобутність, природне середовище) і суб'єктивні (соціально-педагогічна діяльність сім'ї, громадських організацій, навчально-виховних установ, засобів масової інформації, закладів культури і мистецтва) чинники.

Структурні елементи процесу виховання: мета, завдання, закономірності, принципи, методи, способи, результати виховання та їх корегування.

3. Охарактеризуйте мету і завдання виховання.

При розгляді цього питання необхідно нагадати, що всебічно і гармонійно розвинена особистість є метою цивілізованого суспільства. Цей ідеал не втратив своєї значимості протягом століть, починаючи з афінської системи виховання, де і зародилася ідея гармонійності людини. Поняття «всебічний і гармонійний розвиток» трактували як ідеал, до якого належить прагнути в процесі виховання. Кінцевою метою виховання особистості є її підготовка до повноцінного суспільного життя, яке передбачає виконання ролей громадянина, трудівника, громадського діяча, сім'янина, товариша.

Основні складові частини виховання, реалізація яких забезпечує всебічний і гармонійний розвиток особистості, це:

- громадянське виховання;
- розумове виховання;
- моральне виховання;
- трудове виховання;
- естетичне виховання;
- фізичне виховання.

Основні завдання виховної діяльності зумовлені пріоритетними напрямками реформування школи, визначеними Державною національною програмою «Освіта»: «Україна ХХІ століття», «Концепції розвитку загальної середньої освіти» (2000р.), до яких відносяться:

- формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати для держави, готовності його захищати;
- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, до матері, знання культури та історії свого народу;
- формування високої мовної культури, оволодіння українською мовою;
- прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій українців та представників інших національностей, які проживають на території України;
- виховання духовної культури особистості, створення умов для вибору своєї світоглядної позиції;
- утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, працьовитості;
- формування творчої, працьовитої особистості,
- забезпечення повноцінного фізичного розвитку дітей і молоді, охорони та зміцнення їх здоров'я;
- виховання поваги до Конституції, законодавства України, державної символіки;

- формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини і громадянською відповідальністю;
- розвиток індивідуальних здібностей і талантів молоді, забезпечення умов її саме реалізації;
- формування у дітей і молоді вміння міжособистісного спілкування та підготовка їх до життя з ринковими відносинами.

4. Надайте характеристику закономірностям виховання.

По даному питанню студенти повинні розповісти, що Закономірності виховання – це стійкі, повторювані, об'єктивно існуючі зв'язки у вихованні, реалізація яких сприяє ефективному розвитку особистості.

У процесі виховання особливо важливими є такі закономірності.

1. Органічний зв'язок виховання з суспільними потребами і умовами виховання. Розвиток суспільства зумовлює зміни, диктує нові потреби і в його виховній системі. Наприклад, в зв'язку з розвитком незалежної Української держави виникла потреба формування у підростаючого покоління української національної свідомості, любові до свого народу, його традицій, історії, культури.

2. Взаємодія у виховному процесі всієї сукупності різноманітних чинників. Виховує все: люди, речі, явища. Серед виховних чинників найважливішим є людський фактор (роль батьків, педагогів).

3. Опора у виховному процесі на позитивні якості дитини, стимулювання активності особистості, позитивні емоції від досягнутих успіхів.

4. Результати виховання залежать від виховного впливу на внутрішній світ дитини, її духовну, емоційну сфери. Виховний процес постійно трансформує зовнішні виховні впливи у внутрішні, духовні процеси особистості (її мотиви, установки, орієнтації, ставлення).

5. Визначальне у вихованні – це діяльність і спілкування. Діяльність - головний фактор єдності свідомості і поведінки, коли учень зайнятий певним видом діяльності (навчання, праця, гра, спорт), що і забезпечує всебічний розвиток особистості.

Теми рефератів та додаткові питання:

1. Поняття про процес виховання.
2. Закономірності процесу виховання.
3. Виховання, самовиховання, перевиховання.

Література

1. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи психології і педагогіки: Підручник. / О.М.Бандурка, В.О.Тюріна, О.І.Федоренко. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2003. – 336 с.
2. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи педагогічної техніки: Навчальний посібник. – Харків: ТИТУЛ, 2006. – 176 с.
3. Педагогіка / за ред.. А.М. Алексюка. – Київ, 1985. – 320 с.
4. Педагогіка / За ред. М.Д.Ярмаченка. – Київ, 1986. – 296 с.

Тема 5. Принципи виховання.

Семінарське заняття. Принципи та основні напрямки виховання.

Навчальна мета заняття: контроль, корекція й закріплення знань по даній темі.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання) - год. (заочна форма навчання)

Навчальні питання:

1. Охарактеризуйте принципи виховання.
2. Надайте характеристику принципів виховання.
3. Виділіть основні напрямки виховання.

Методичні вказівки. На початку семінарського заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

1. Охарактеризуйте принципи виховання.

При відповіді на дане запитання необхідно надати формулювання та розповіді які принципи виховання існують.

Принципи виховання - узагальнена система вимог, які охоплюють всі аспекти виховного процесу, відображають результати виховної роботи.

2. Надайте характеристику принципів виховання.

При наданні відповіді на це питання треба охарактеризувати всі принципи виховання:

1. Цілеспрямованість виховання. Початком будь-якої діяльності, зокрема виховної, є визначення її мети.

2. Об'єднання педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю учнів.

3. Поєднання поваги до особистості дитини з розумною вимогливістю до неї. Повага – це стрижень відносин між учителем і учнями.

Виховне значення педагогічної вимогливості полягає в тому, щоб стимулювати, або запобігати, або гальмувати певні вчинки учнів.

Вимоги можуть бути прямими і непрямими.

Прямі вимоги педагога повинні бути позитивними, щоб стимулювати певні вчинки;

Непрямі - можуть бути позитивними (прохання, довіра, схвалення), нейтральними (рада, гра, натяк, умовна вимога) і негативними (погроза, недовіра, осуд).

4. Опора на позитивне в людині. Виховання передбачає опору вихователя на хороше в людині, його довіру до здорових намірів і прагнень учнів.

5. Облік вікових і індивідуальних особливостей учнів. Кожен педагог, вихователь повинен знати і враховувати індивідуальні особливості дітей, їх фізичний розвиток, темперамент, риси характеру, мислення, пам'ять, здібності, інтереси, щоб, спираючись на позитивне, усувати негативне в їх діяльності та поведінці.

6. Систематичність і послідовність виховання. Ефективність виховного процесу залежить від послідовності, безперервності педагогічного впливу на учнів.

7. Єдність педагогічних вимог школи, сім'ї і громадськості. За результати виховання підростаючого покоління відповідає не тільки школа, а й все суспільство. Дитина виховується не тільки в сім'ї та школі. На неї впливає багато інших чинників, в тому числі і недостатньо контрольованих.

8. Єдність свідомості і поведінки. Поведінка людини - це її свідомість у дії. Як суспільний продукт, свідомість формується в процесі суспільної практики.

9. Народність. Передбачає єдність загальнолюдського і національного. Національна спрямованість виховання передбачає вивчення рідної мови, формування національної свідомості, любові до рідної землі, до свого народу, прищеплення шанобливого ставлення до культури, традицій і звичаїв усіх народів, які населяють Україну.

10. Природовідповідність. Враховує багатогранну і цілісну природу дитини: «Природа хоче, - писав французький філософ-просвітитель Жан-Жак Руссо (1712-1778), - щоб діти були дітьми, перш, ніж будуть дорослими. Якщо ми порушимо цей порядок, і виростимо скороспілі плоди, які не матимуть ні зрілості, ні смаку і не забаряться зіпсуватися, то у нас вийдуть юні лікарі і старі діти».

11. Культуровідповідність. Передбачає органічний зв'язок культурних надбань усього людства з історією свого народу, його мовою, культурними традиціями, народним мистецтвом.

12. Гуманізація. Означає створення умов для формування кращих якостей і

здібностей дитини, джерел її життєвих сил. Сприяє вихованню гуманної особистості - широкої, людяної, доброзичливої, милосердної.

13. Демократизація. Усунення авторитарного стилю виховання, сприйняття особистості вихованця як вищої соціальної цінності, визнання його права на свободу, на розвиток здібностей і реалізацію індивідуальності.

14. Етнізація. Передбачає наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування самосвідомості громадянина. Створення можливості всім дітям навчатися у рідній школі, виховувати національну свідомість і гідність, відчуття етнічної причетності до свого народу.

Будучи органічно пов'язаними між собою, принципи виховання охоплюють всі аспекти виховного процесу і направляють його на формування людини як цілісної особистості. Реалізація принципів виховання дає позитивні результати лише тоді, коли їх застосовують в гармонії взаємодії між собою.

3. Виділити основні напрямки виховання.

При наданні відповіді необхідно розповісти про основні напрямки виховання та охарактеризувати їх.

1. Громадянське виховання.

В Україні громадянське виховання зумовлено завданням створення держави на засадах гуманізму, демократії, соціальної справедливості. Виховання громадянина направлено на розвиток патріотизму, національної самосвідомості, культури міжетнічних відносин, планетарної свідомості, правосвідомості, політичної культури, дбайливого ставлення до природи, моральності, культури поведінки особистості.

2. Розумове виховання.

Розумове виховання - діяльність вихователя, спрямована на розвиток інтелектуальних сил та мислення учнів з метою прищеплення культури розумової праці. Процес отримання знань і якісне їх поглиблення є чинником розумового виховання лише тоді, коли знання стають особистими переконаннями, духовним багатством людини.

3. Моральне виховання

Моральне виховання - виховна діяльність школи, сім'ї у формуванні у школярів моральної свідомості, розвитку морального почуття, навичок, умінь, відповідної поведінки. Моральне виховання передбачає формування в дітей почуття любові до батьків, Вітчизни, справедливості, чесності, скромності, милосердя, готовності захищати слабкого, шляхетного ставлення до жінки, благородства.

4. Екологічне виховання

Екологічне виховання - систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток у людини культури, взаємодії з природою.

5. Статеве виховання

Статеве виховання - процес засвоєння підростаючим поколінням знань про взаємини статей, формування культури поведінки у відносинах з особами протилежної статі згідно з нормами моралі.

6. Правове виховання

Правове виховання - виховна діяльність сім'ї, школи, правоохоронних органів, спрямована на формування правової свідомості та правомірної поведінки дітей. Правове виховання покликане забезпечити формування у молоді високої правової культури, що передбачає глибокі правові знання, свідоме ставлення до прав і обов'язків, повагу до законів і правил людського суспільства, готовність дотримуватися і сумлінно виконувати їх.

7. Трудове виховання

Трудове виховання - виховання свідомого ставлення до праці через формування звичок і навичок активної трудової діяльності.

8. Естетичне виховання

Естетичне виховання - педагогічна діяльність, спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси.

9. Фізичне виховання

Фізичне виховання - система заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я людини, загартування її організму, розвиток фізичних можливостей, рухових навичок та вмінь.

Теми рефератів та додаткові питання:

1. Поняття про принципи виховання.
2. Характеристика принципів виховання.

Література:

5. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи психології і педагогіки: Підручник. / О.М.Бандурка, В.О.Тюріна, О.І.Федоренко. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2003. – 336 с.
6. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи педагогічної техніки: Навчальний посібник. – Харків: ТИТУЛ, 2006. – 176 с.
7. Педагогіка / за ред.. А.М. Алексюка. – Київ, 1985. – 320 с.
8. Педагогіка / За ред. М.Д.Ярмаченка. – Київ, 1986. – 296 с.

Тема 6. Методи виховання.

Семінарське заняття. Класифікація методів виховання.

Навчальна мета заняття: контроль, корекція й закріплення знань за даною темою.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 1 год. (заочна форма навчання)

Навчальні питання:

1. Поняття і сутність методів виховання.
2. Класифікація методів виховання вченого-педагога Віталія Сластенина.
3. Методи формування свідомості особистості.
4. Методи організації діяльності, спілкування та формування досвіду суспільної поведінки.
5. Методи стимулювання діяльності та поведінки.
6. Методи самовиховання.
7. Позакласна виховна робота
8. Виховна робота з педагогічно занедбаними дітьми.

Методичні вказівки. На початку семінарського заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

1. Сутність, структура, зміст методів виховання.

По даному питанню студенти повинні знати, що методи виховання – це шляхи і способи діяльності вихователів і вихованців з метою досягнення виховних цілей.

А далі розповісти, що метод виховання ділять на окремі елементи - прийоми виховання, які використовують для підвищення виховної ефективності методів.

Прийом виховання - складова частина методу, яка визначає шляхи реалізації методів виховання.

Методи і прийоми виховання є своєрідними інструментами в діяльності вихователя, їх дієвість залежить від використання виховних способів.

Способи виховання - надбання матеріальної і духовної культури, форми і види виховної роботи, які використовують під час здійснення певного методу.

2. Класифікація методів виховання вченого-педагога Віталія Сластенина.

При відповіді студенти повинні знати, що однією з найпоширеніших є класифікація методів російського вченого-педагога В.Сластенина, згідно з якою

розрізняють такі групи методів:

1. Методи формування свідомості особистості: бесіди, лекції, методи дискусії, переконання, навіювання, приклад.

2. Методи організації діяльності, спілкування, формування позитивного досвіду суспільної поведінки: педагогічна вимога, громадська думка, довіра, привчання, тренування, створення виховних ситуацій, прогнозування.

3. Методи стимулювання діяльності та поведінки: гра, змагання, заохочення, покарання.

4. Методи самовиховання: самопізнання, самооцінка, саморегуляція.

Використання їх забезпечує формування в учнів практичних умінь і звичок самовиховання як найвищої форми виховання і подальшого самовдосконалення. Ці методи враховують демократичні засади виховання, необхідність активної участі дітей у виховному процесі.

3. Методи формування свідомості особистості.

При відповіді необхідно звернути увагу на те, що основні методи впливу на свідомість особистості - бесіда, лекція, дискусія, переконання, навіювання, приклад.

Бесіда - метод виховання і одержання інформації про особу за допомогою безпосереднього словесного спілкування.

Лекція - розгорнутий, системний виклад у доступній формі певної соціальної-політичної, моральної, естетичної проблеми.

Дискусійні методи (диспут, дискусія) створюють умови для висловлювання власних поглядів і переконань, зіставлення їх з позиціями опонентів, відстоювання своєї думки. Диспут - вільний, бадьорий обмін думками, колективне обговорення питань, які хвилюють його учасників. Тематика диспутів має спонукати учнів до глибоких роздумів, пошуку власних рішень обговорюваної проблеми. Дискусія - метод групового обговорення проблеми з метою з'ясування істини шляхом зіставлення різних думок.

4. Методи організації діяльності, спілкування та формування досвіду суспільної поведінки.

При відповіді необхідно звернути увагу на те, що до цієї групи методів належать: педагогічна вимога, громадська думка, вправа і привчання, прогнозування, створення виховних ситуацій.

Педагогічна вимога - педагогічний вплив на свідомість учнів з метою спрямування їх до позитивної діяльності або гальмування негативних дій і вчинків.

Громадська думка - виникає в процесі діяльності спільності людей при спілкуванні і виражає ставлення їх до різних явищ, подій, які становлять спільний інтерес.

Тому, громадська думка, за своєю суттю, є колективною вимогою і використовується при обговоренні негативних вчинків учня на загальних зборах колективу для того, що б він усвідомив свою провину.

Вправа - виконання учнем певних дій з метою придбання і закріплення необхідних навичок і позитивних форм поведінки.

Привчання - організація планомірного і регулярного виконання дітьми певних дій з метою перетворення їх у звичайні форми суспільної поведінки.

Доручення - це вправа школяра в позитивних діях і вчинках.

Доручення може бути постійним і тимчасовим. Розвиває впевненість у своїх здібностях. Доручення контролюється з боку вчителя або у формі звіту під час загальних зборів. Виконання доручення вимагає його оцінювання.

Прогнозування - передбачення ситуацій (обставин, процесів, явищ, подій), які раніше не виникали в процесі розвитку особистості, але їх виникнення можливе в перспективі.

Створення виховних ситуацій - це спеціально організовані педагогічні умови

для формування у школярів мотивів позитивної поведінки чи викорінення недоліків.

Це можуть бути розповіді на моральні теми, казкові сюжети, ігрові ситуації, конфліктні ситуації і реальні події, які спонукають учнів до певних дій, моральних вчинків.

5. Методи стимулювання діяльності та поведінки.

По даному питанню студенти повинні знати, що ці методи мають регулювати, коригувати і стимулювати діяльність та поведінку учнів. Найефективніші серед них – це змагання, гра, заохочення і покарання.

Гра - один із видів діяльності дитини, який полягає у відтворенні дій дорослих і відносин між ними.

Види ігор визначають на основі різноманітної діяльності дітей: ігри-дозвілля (ігри за власним бажанням), педагогічні ігри (організовані з метою вирішення навчально-виховних завдань). Педагогічні ігри диференціюють відповідно педагогічної спрямованості: дидактичні (організують в процесі навчання), творчі педагогічні (розроблені педагогом з метою досягнення конкретних виховних цілей).

Змагання – у його основі лежить природна схильність дітей до здорового суперництва і самоствердження в колективі.

Змагання бувають індивідуальними і колективними. Формами індивідуальних змагань є такі: предметні олімпіади, конкурси дитячих творів, малюнків, виставки, індивідуальні види спортивних змагань. Формами колективних змагань є ігри (футбол, волейбол), конкурси художньої самодіяльності, КВК.

Заохочення - схвалення позитивних дій і вчинків з метою спонукання вихованців до їх повторення.

Серед основних видів заохочення виділяють:

- схвалення, виражене короткою реплікою-твердженням, що дитина діє правильно, її вчинок є позитивним;
- похвала, яка представляє собою розгорнуту оцінку, яка супроводжується аналізом дій дитини;
- нагородження - це найбільш значне заохочення, яке застосовують при необхідності відзначити особливі досягнення;
- важливе доручення, свідчить про довіру вчителя і викликає особливе натхнення в учня, спонукає до діяльності;
- заохочення «авансом», застосовують до тих, кого рідко або взагалі ніколи не хвалили за вчинки і досягнення, хто не переживав позитивних емоцій від похвали дорослих.

Покарання - осуд недостойних дій та вчинків з метою їх припинення, неприпустимість в майбутньому.

6. Методи самовиховання.

При відповіді студенти повинні знати, що самовиховання - систематична і цілеспрямована діяльність особистості, орієнтована на формування і вдосконалення її позитивних якостей і подолання негативних.

Самовиховання починається з самоусвідомлення - усвідомлення людиною себе як особистості, свого місця в суспільній діяльності.

Самопізнання - процес відкриття себе, пізнання свого внутрішнього світу, сильних і слабких сторін своєї особистості.

Самовизначення спрямованості передбачає з'ясування життєвих цілей, ідеалів, ціннісних орієнтацій, провідних потреб і мотивів поведінки.

Самопізнання як складний процес внутрішньої роботи над собою передбачає такі методи як самоспостереження, самокритика, самоаналіз.

1. Самоспостереження. Проявляється через спостереження індивіда за своїми діями, вчинками, думками, почуттями.

2. Самокритика. Це процес переробки результатів самоспостереження за

допомогою самоаналізу і самооцінки.

3. Самоаналіз. Охоплює аналіз власних думок, почуттів. Це – ефективний метод з'ясування причинно-наслідкових зв'язків в діях і вчинках. Прагнення самоаналізу допомагає особистості орієнтуватися в життєвому середовищі, самотверджуватися.

Саморегуляція - здатність людини керувати собою на основі сприйняття і усвідомлення актів своєї поведінки і психічних процесів.

7. Позакласна виховна робота

При відповіді необхідно звернути увагу на те, що позакласна виховна робота - різноманітна діяльність учителів, вихователів, спрямована на виховання учнів і здійснювана в позаурочний час.

Форми виховної роботи: класні години, етичні бесіди, зустрічі з відомими людьми, екскурсії, читацькі конференції, тематичні диспути, розважальні вечори і ранки, свята, змагання (спартакіади), турніри, виставки, конкурси, тощо.

8. Виховна робота з педагогічно занедбаними дітьми.

При відповіді необхідно звернути увагу на те, що особистість дитини - це складна психофізіологічна система. Оскільки вихованням дітей часто займаються не підготовлені люди, це призводить до помилок, навіть трагедій, в результаті яких з'являються «важкі», педагогічно занедбані, важковиховувані діти.

Важковиховувані - категорія осіб, у яких під впливом несприятливих, соціальних, психолого-педагогічних, медико-біологічних умов з'являється негативне ставлення до навчання, до норм поведінки, відбувається зниження або втрата почуття відповідальності за свої вчинки.

За ступенем педагогічної занедбаності «важких» дітей ділять на чотири групи:

1. Важковиховувані діти, які байдуже ставляться до навчання, періодично порушують правила поведінки і дисципліну, їм притаманні грубість, брехливість, нечесність тощо.

2. Педагогічно запущені підлітки, які негативно ставляться до навчання і суспільно-корисної діяльності. Вони систематично порушують дисципліну і правила поведінки, постійно проявляють негативні моральні якості особистості.

3. Підлітки-правопорушники, які перебувають на обліку в інспекціях у справах неповнолітніх або направлені до спецшкіл і спеціальних професійно-технічних училищ.

4. Неповнолітні злочинці, які вчинили кримінальні злочини, порушили правові норми і спрямовані судом у виправно-трудова колонії.

Перевиховання - виховний процес, спрямований на подолання негативних якостей особистості, які формувалися під впливом несприятливих умов виховання.

Теми рефератів

1. Основні поняття та класифікація методів виховання.
2. Методи формування свідомості особливості.
3. Методи організації діяльності та формування досвіду суспільної поведінки.
4. Методи стимулювання поведінки та діяльності.

Література:

9. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи психології і педагогіки: Підручник. / О.М.Бандурка, В.О.Тюріна, О.І.Федоренко. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2003. – 336 с.
10. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи педагогічної техніки: Навчальний посібник. – Харків: ТИТУЛ, 2006. – 176 с.
11. Педагогіка / за ред. А.М. Алексюка. – Київ, 1985. – 320 с.
12. Педагогіка / За ред. М.Д.Ярмаченка. – Київ, 1986. – 296 с.

Тема 7. Дидактика. Предмет і основні категорії дидактики.

Семінарське заняття: Дидактика.

Навчальна мета заняття: контроль, корекція й закріплення знань за даною темою.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 1 год. (заочна форма навчання)

Навчальні питання:

1. Поняття «дидактика», її виникнення і розвиток.
2. Зв'язок дидактики з іншими науками.
3. Категорії дидактики.
4. Структура процесу навчання.
5. Основні функції процесу навчання.

Методичні вказівки. На початку семінарського заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

1. Поняття «дидактика», її виникнення і розвиток.

По даному питанню студенти повинні розповісти про розвиток дидактики та надати визначення дидактики це – галузь педагогіки, що розробляє теорію навчання та освіти.

Першим став використовувати цей термін німецький педагог Вольфганг Ратке (1571-1635), який тлумачив дидактику як наукову дисципліну, що досліджує теоретичні та методичні основи навчання. Статус науки дидактика отримала завдяки роботам чеського педагога Я.А. Коменського (1592-1670), який в книзі «Велика дидактика» (1632) виклав основні принципи навчання і форми його організації. Він є автором існуючої класно-урочної системи.

У розвиток дидактики вагомий внесок зробили французькі просвітники-педагоги XVIII ст. Клод-Андріан Гельвецій (1715-1771), Дені Дідро {1713-1784), Жан-Антуан Кондорсе (1743-1794), Жан-Жак Руссо (1712- 1778} та ін.

Швейцарський педагог Йоганн-Генріх Песталоцці (1746-1827) спробував поєднати дитячу працю з навчанням; розробив теорію елементарної освіти. На його думку, глибокі знання можна отримати лише за умови послідовного і систематичного навчання.

Німецький філософ і педагог Йоганн-Фрідріх Гербарт (1776-1841) розробив теорію ступенів освіти; намагався вирішити проблему виховуючого навчання, залишив багато цінних дидактичних порад щодо розвитку в учнів уваги, спостережливості, пам'яті, мови.

Значний внесок у дидактику в XIX ст. зробив німецький педагог Фрідріх-Адольф-Вільгельм Дістервег (1790- 1866), який проголошував прогресивні принципи дидактики.

Російський педагог К. Ушинський (1823-1881) наполягав, щоб навчання будувалося з урахуванням психологічних особливостей учнів, від учителів вимагав глибоких знань, дотримання таких дидактичних принципів як систематичність, послідовність, наочність, міцність засвоєння знань. Його прогресивні дидактичні принципи і методи викладання сповідували В. Водовозов, М. Корф, О. Остроградський та ін.

В Україні в XIX ст. помітною була постать Олександра Духновича (1803-1865), з Закарпаття. Він створював підручники для народних шкіл. Його твори «Книжечка читальна для початківців», «Короткий землепис для молодих русинів», «Скорочена граматики грамотного російського язика», «Народна педагогія» певним чином допомогли у відкритті на Закарпатті понад 70 початкових шкіл.

Автором кількох підручників був Борис Грінченко (1863-1910). Він викладав у

школах українською мовою, видав «Словник українського язика» в 4-х томах, а також «Українську граматику до науки читання й писання».

До теорії навчання значний внесок зробили російські психологи Павло Блонський (1884-1941), Лев Виготський (1896-1934).

Видатним дидактиком-практиком ХХ ст. був вітчизняний педагог Василь Сухомлинський (1918-1970), який розвинув ідею розумового виховання дитини під час навчання і практичної діяльності в педагогічній справі.

Дидактика як складова педагогічної науки постійно поповнюється оригінальними ідеями завдяки знахідкам творчо працюючих учителів, педагогів-новаторів таких як В. Шаталов, С. Лисенкова, Ш. Амонашвілі, М. Щетинін, Є. Ільїн та інші.

2. Зв'язок дидактики з іншими науками.

При відповіді необхідно звернути увагу на те, що дидактика відноситься до системи гуманітарних загальнолюдських знань, через це має взаємозв'язок практично з усіма науками. Найтісніше вона пов'язана з філософією і соціологією, політологією, педагогічною психологією, логікою, фізіологією людини, кібернетикою і їх конкретними методиками.

3. Категорії дидактики.

При розгляді цього питання необхідно нагадати, що основними категоріями дидактики є: навчання, освіта, викладання, учіння, знання, вміння, навички, закономірності, принципи, форми, методи навчання.

Процес навчання – цілеспрямований процес взаємодії вчителя й учня, в ході якого здійснюється освіта, виховання та розвиток учнів.

Освіта - процес засвоєння систематизованих знань і формування на їх основі світогляду, розвитку пізнавальних сил (мислення, уяви, пам'яті тощо) і результат цього процесу - досягнення певного рівня освіченості.

Принципи навчання – система найважливіших дидактичних вимог і положень, реалізація яких може забезпечити ефективне функціонування навчального процесу.

Зміст освіти – це система знань, умінь і навичок, оволодіння якими закладає основи для розвитку і формування особистості людини.

Методи навчання – це способи взаємозв'язаної діяльності вчителя та учнів щодо озброєння учнів знаннями, уміннями і навичками, їх виховання і розвитку у процесі навчання.

Форми організації навчання відображають особливості об'єднання учнів для занять, що організовані вчителем, в процесі яких і здійснюється навчально-пізнавальна діяльність учнів.

Викладання - організація та управління вчителем пізнавальною діяльністю, в результаті цього відбувається розвиток і виховання школярів.

Знання – це результат власної, активної розумової діяльності з якоюсь інформацією.

Уміння - здатність свідомо діяти на основі засвоєних знань.

Уміння і навички можуть бути теоретичними (в їх основі - правила оперування поняттями, вони є результатом аналізу і синтезу) і практичними (дії, що регулюються за допомогою формул, моделей).

4. Процес навчання. При відповіді необхідно звернути увагу на те, що процес навчання формується на основі таких компонентів: цільового, стимулювально-мотиваційного, змістовного, операційно-дієвого, емоційно-вольового, контрольно-регулювального, оціночно-результативного компонентів.

Цільовий компонент. Організація процесу навчання пов'язана з чітким визначенням мети (освітньої, виховної, розвивальної) і усвідомленням її учнями.

Освітня мета полягає в забезпеченні засвоєння, закріплення, і застосування теорій, понять, законів і формуванні загальнонавчальних і спеціальних (з певного

предмета) умінь і навичок.

Виховна мета реалізується через формування світоглядних ідей, моральних якостей школярів (етичних норм, гуманізму, колективізму, активної позиції щодо навчання і життя в загальних рисах), естетичних поглядів, вміння працювати і контролювати себе, гігієнічних та фізкультурних звичок.

Розвивальна мета охоплює розвиток мислення, уваги, пам'яті, емоцій, навчальних інтересів, мотивів і здібностей школярів. Розвиток мислення відбувається на основі загальних розумових дій і операцій.

Стимулювально-мотиваційний компонент. Є продовженням цільового. Повноцінний стимул можливий при усвідомленні учнем реальної значущості знань. Тому роз'яснення мети та поглиблення мотивації є передумовою позитивного ставлення учнів до навчального предмета.

Змістовний компонент. При підготовці до заняття вчителю необхідно ретельно обмірковувати зміст навчального матеріалу, конкретизувати обсяг теоретичних положень, визначити вміння і навички, які необхідно сформувати в процесі вивчення нового матеріалу.

Операційно-дієвий (методичний) компонент. Охоплює всі методи і їх склад - прийоми, якими оперує кожен учитель в процесі своєї діяльності і форми організації навчання. Організуючи навчально-пізнавальну діяльність, слід пам'ятати те, що, хоча учні засвоюють навчальний матеріал під керівництвом вчителя, цей процес індивідуальний для кожного учня.

Емоційно-вольовий компонент. Виявляється шляхом напруження волі учня в процесі пізнавальної діяльності. Воля, емоційні процеси роблять інтенсивною пізнавальну діяльність школярів.

Контрольно-регулюючий компонент. Містить методи контролю, самоконтролю і взаємоконтролю, якими користується вчитель паралельно з викладанням нового матеріалу.

Оціночно-результативний компонент. Це оцінювання якості знань школярів, яке здійснюють педагоги і вони самі. Цей компонент стає ефективним, якщо результати оцінювання об'єктивні, послідовні.

5. Основні функції процесу навчання. При розгляді цього питання необхідно нагадати, що процес навчання передбачає тісну взаємодію вчителя і учня. Основними функціями навчання є освітня, виховна і розвивальна.

Освітня функція навчання сприяє перетворенню знань у надбання особистості, закріпленню умінь і навичок використання знань на практиці.

Виховна функція сприяє формуванню світогляду, високих моральних якостей, естетичних смаків, трудових умінь.

Розвивальна функція спрямована на формування творчої особистості.

Основні компоненти навчального процесу:

1. Мета навчання. Визначається умовами розвитку суспільства і набутих досвідом у формуванні підростаючої особистості. Життєва і соціальна компетентність учнів, громадянське виховання є стратегічною метою 12-річної школи, що передбачає розвиток і саморозвиток учнів на основі повноцінного використання внутрішнього потенціалу особистості.

2. Завдання навчання. Дають можливість здобувати знання, набувати вміння та навички згідно з навчальними планами і програмами.

3. Зміст освіти (навчання). Це чітко окреслена система знань, умінь і навичок, якими повинен опанувати учень протягом навчання в школі.

4. Методи навчання. Основні способи навчальної роботи вчителя та учнів, за допомогою яких набувають певні знання, вміння та навички.

5. Засоби навчання. Підручники, посібники, комп'ютери, навчальні контролюючі машини, спортивні знаряддя, за допомогою яких учні набувають знання і удосконалюють навички.

6. Форми організації навчання. Сприяють свідомому засвоєнню навчального матеріалу, оволодіння відповідними вміннями та навичками. Основною формою навчання в школі є урок, додаткові форми - факультативні заняття, гурткова, секційна робота, різноманітні конкурси, олімпіади, спортивні змагання тощо.

Теми рефератів та додаткові питання:

1. Становлення та історичний розвиток дидактики.
2. Єдність освітньої, виховної та розвивальної функцій процесу навчання.

Література:

1. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи психології і педагогіки: Підручник. / О.М.Бандурка, В.О.Тюріна, О.І.Федоренко. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2003. – 336 с.
2. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи педагогічної техніки: Навчальний посібник. – Харків: ТИТУЛ, 2006. – 176 с.
3. Лозова В.І. Педагогіка. Розділ «Дидактика»; Навчально-методичний посібник. – Київ: ІСДОУ, 1993. – 140 с.
4. Педагогіка / за ред.. А.М. Алексюка. – Київ, 1985. – 320 с.
5. Педагогіка / За ред. М.Д.Ярмаченка. – Київ, 1986. – 296 с.

Тема 8. Зміст освіти.

Семінарське заняття. Зміст освіти.

Навчальна мета заняття: контроль, корекція й закріплення знань за даною темою.
Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), - год. (заочна форма навчання)

Навчальні питання:

1. Поняття про зміст освіти та відомі підходи до визначення змісту освіти.
2. Процес модернізації змісту освіти.
3. Освітня система України. Дошкільна освіта.
4. Загальна середня освіта та професійна освіта.
5. Основні напрямки реформування освіти в Україні.

Методичні вказівки. На початку семінарського заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

1. Поняття про зміст освіти.

По даному питанню студенти повинні розповісти, що зміст освіти – це система наукових знань, практичних умінь і навичок, набування і засвоєння яких закладає основи розвитку і формування особистості.

На зміст освіти впливають об'єктивні (потреби суспільства в розвитку людини, науки і техніки, які супроводжуються появою нових ідей, теорій і докорінними змінами технологій) та суб'єктивні чинники (політика панівних сил суспільства, методологічні позиції вчених тощо).

В історії дидактики відомі різні підходи до визначення змісту освіти, які формували специфіку функціонування різних типів навчальних закладів.

Теорія формальної освіти. Запропонована в працях Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Й.-Г. Песталотці, Й.-Ф. Гербарта, І. Канта. Згідно з нею основним завданням освіти є розвиток розумових сил, логічного мислення, уяви, пам'яті, інтелекту учнів. Зміст освіти має базуватися на предметах гуманітарного циклу, математиці і логіці. За цією теорією працювали класичні гімназії, ліцеї в Росії та Англії. У наш час на цій основі

організовано навчальний процес в гімназіях, окремих ліцеях гуманітарного спрямування.

Теорія матеріальної освіти. Засновником є англійський філософ Герберт Спенсер (1820-1903). Виникнення цієї теорії зумовлено швидким розвитком техніки, промисловості, транспорту, зв'язку. Її прихильники вважали основним завданням - отримання прикладних знань, що зосереджене на вивченні предметів природно-математичного циклу, в процесі засвоєння яких має відбуватися розвиток мислення, розумових здібностей. Раніше такі підходи використовували реальні і комерційні училища, в наш час – коледжі та деякі ліцеї.

Теорія прагматизму. Сформульована американським філософом-педагогом Джоном Дьюї (1859-1952). Згідно з нею зміст освіти визначається інтересами і здібностями дітей, а не соціально-економічними умовами і потребами суспільства. На практиці це виражається в організації замість систематичного навчання проведення бесід, ігор, занять за інтересами.

2. Процес модернізації змісту освіти.

При відповіді необхідно звернути увагу на те, що процес модернізації змісту освіти є еволюційним, ґрунтується на врахуванні позитивного досвіду школи і, разом з тим, передбачає важливі зміни, зумовлені сучасними тенденціями суспільного розвитку. Нові підходи передбачають якісне оновлення змісту освіти у відповідності до пріоритетних цілей освіти, сформульованого світовим освітнім співтовариством (Міжнародним бюро освіти).

Основні методи підвищення ефективності діяльності системи освіти:

- забезпечення випереджального розвитку всієї системи освіти, її спрямованості на проблеми майбутньої постіндустріальної цивілізації; формування безперервної системи освіти;
- активізація гуманного та творчого начала в освіті, створення передумов для всебічного розвитку і саморозвитку особистості, індивідуалізації та диференціації навчання, переходу на особистісно-орієнтовані педагогічні технології;
- формування в процесі навчання цінностей мирного співіснування держав і міжнародного співробітництва;
- формування комунікативних навичок, вміння співпрацювати в колективі, відповідальності за індивідуальні та колективні рішення;
- впровадження гуманістичних методів інноваційного та розвивального навчання на основі використання перспективних інформаційних технологій;
- забезпечення більшої доступності освіти для населення планети завдяки використанню можливостей дистанційної освіти та самоосвіти із застосуванням інформаційних і телекомунікаційних технологій.

Кардинальним завданням сучасної дидактики є створення цілісних основ фундаментальної освіти.

Реорганізація змісту освіти в руслі сучасних освітніх реформ:

1. Українознавча спрямованість.

2. Сучасність змісту освіти.

3. Спрямованість на самостійне отримання, аналіз та застосування інформації.

4. Підвищена увага до вивчення математики.

5. Поглиблене вивчення іноземних мов.

6. Підвищення уваги до екологічної освіти.

7. Включення в зміст освіти міждисциплінарних предметів і тем.

8. Поглиблене вивчення економічних та технічних дисциплін, інформаційних технологій.

Головне в змісті освіти - фундаментальність, науковість і системність знань, їх цінність для соціального становлення людини, гуманізація і демократизація шкільної освіти, ідеї полікультурності, взаємоповаги між націями і народами, світський

характер школи.

3. Освітня система України. Дошкільна освіта.

При відповіді необхідно звернути увагу на те, що відповідно до закону України «Про загальну середню освіту» система освіти в сучасній Україні складається з таких частин: дошкільна освіта, загальна середня освіта, позашкільна освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта, післядипломна освіта, аспірантура, докторантура, самоосвіта.

Дошкільна освіта здійснюється в дитячих яслах, садках, дитячих садах інтернатного типу, дитячих будинках. Мета дошкільних закладів – це забезпечення фізичного, психічного здоров'я дітей їх різноманітного розвитку, придбання життєвого досвіду, вироблення умінь і навичок, необхідних для подальшого навчання.

Дошкільне виховання спрямовано на практичне оволодіння рідною мовою, а іноді й іноземною мовою, забезпечення пізнавальної активності, розвиток творчих здібностей, виховання культури спілкування, поваги і любові до батьків.

4. Загальна середня освіта та професійна освіта.

По даному питанню студенти повинні розповісти, що загальна середня освіта - цілеспрямований процес засвоєння систематизованих знань про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво, способами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якої є інтелектуальний, соціальний та фізичний розвиток особистості, який є основою для подальшої освіти і трудової діяльності.

Відповідно до закону 12-річна загальна середня освіта має три рівні: початковий, основний і старший.

Навчання здійснюється в загальноосвітній школі трьох ступенів: перша - початкова школа, друга - основна школа, третя - старша школа, які можуть функціонувати разом і окремо.

Існують різні типи загальноосвітніх навчальних закладів:

- Середня загальноосвітня школа - загальноосвітній навчальний заклад 1-3 ступенів. 1 ступінь - початкова школа (01 -3 (4) класи, 2 ступінь - основна школа (5 - 9 класи, термін навчання 5 років), 3 ступінь - старша школа (10 - 11 (12) класи, строк навчання 2 (3) року.

- Загальноосвітня школа - інтернат.
- Вечірня школа - навчальний заклад 2 – 3 ступенів.
- Спеціалізована школа (школа-інтернат) з поглибленим вивченням окремих предметів.

- Гімназія - загальноосвітній навчальний заклад 2-3 ступеня з поглибленим вивченням окремих предметів відповідно до профілю.

- Ліцей - загальноосвітній навчальний заклад 3 ступеня з профільним навчанням і допрофесійною підготовкою.

- Загальноосвітня спеціальна школа (школа - інтернат) - для дітей, які потребують корекції фізичного або розумового розвитку.

- Загальноосвітня санаторна школа - для дітей, які потребують тривалого лікування.

- Школа соціальної реабілітації для дітей, які потребують особливих умов виховання.

Професійна освіта здійснюється в системі вищих і середніх навчальних закладів; багатопрофільних університетах, академіях, інститутах, коледжах, технікумах, училищах. Професійно-технічну освіту отримують в середніх професійно-технічних училищах, які забезпечують підготовку кваліфікованих робітників.

Відповідно до статусу вищих навчальних закладів встановлено 4 рівня акредитації

- 1 рівень акредитації. Технікум, училище, інші прирівняні до них навчальні заклади.

- 2 рівень акредитації. Коледж, інші прирівняні до нього навчальні заклади.

- 3-4 рівні акредитації. Інститут, консерваторія, академія, університет.

Мережа вищих навчальних закладів 3-4 рівнів акредитації налічує 315 установ, в тому числі 223 державних, серед них працює 106 університетів, 59 академій, 150 інститутів. Статус національних мають 38 університетів та академій.

5. Основні напрямки реформування освіти в Україні.

У державній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») визначено стратегію розвитку освіти на найближчі роки, визначено курс на створення життєздатної системи безперервного навчання і виховання, підтримка постійного інтелектуального і культурного потенціалу як найвищої цінності нації.

Студенти повинні розкрити основні напрямки реформування освіти в Україні:

- створення в суспільстві атмосфери загальнодержавного, всенародного сприяння розвитку освіти, неухильної турботи про примноження інтелектуального і духовного потенціалу нації;
- подолання проявів девальвації загальнолюдських гуманістичних цінностей та національного нігілізму, відірваності освіти від національних джерел;
- забезпечення розвитку освіти на основі нових прогресивних концепцій, впровадження в навчально-виховний процес сучасних педагогічних технологій та науково-методичних досягнень;
- відхід від основ авторитарної педагогіки, підготовка педагогічних кадрів нової генерації, підвищення їхнього професійного та загальнокультурного рівня;
- формування нових економічних основ системи освіти, створення належної матеріально-технічної бази;
- реорганізація існуючих і створення навчально-виховних закладів нового типу;
- радикальна перебудова управління сферою освіти через її демократизацію, децентралізацію, створення регіональних систем управління навчально-виховними закладами;
- органічна інтеграція освіти і науки;
- створення нової правової та нормативної бази освіти.

Теми рефератів та додаткові питання:

1. Зміст освіти як дидактична проблема.
2. Стратегія розвитку змісту освіти в Україні.

Література:

1. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи психології і педагогіки: Підручник. / О.М.Бандурка, В.О.Тюріна, О.І.Федоренко. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2003. – 336 с.
2. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи педагогічної техніки: Навчальний посібник. – Харків: ТИТУЛ, 2006. – 176 с.
3. Лозова В.І. Педагогіка. Розділ «Дидактика»; Навчально-методичний посібник. – Київ: ІСДОУ, 1993. – 140 с.
4. Педагогіка / за ред. А.М. Алексюка. – Київ, 1985. – 320 с.
5. Педагогіка / За ред. М.Д.Ярмаченка. – Київ, 1986. – 296 с.

Тема 9. Принципи навчання.

Семінарське заняття. Принципи та закономірності навчання.

Навчальна мета заняття: контроль, корекція й закріплення знань по даній темі.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), - год. (заочна форма навчання)

Навчальні питання:

1. Закономірності навчання.
2. Принципи навчання.

При відповіді необхідно звернути увагу на те, що закономірності навчання - стійкі та істотні зв'язки в навчальному процесі, що зумовлюють його ефективність. Закономірності дидактики відображають стійкі залежності між усіма елементами навчання - діяльністю вчителя, діяльністю учня і змістом навчання.

У сучасній педагогіці виділяють кілька закономірностей процесу навчання.

1. Зумовленість навчання суспільними потребами. Відображає стан розвитку держави, економіки і культури; матеріалізується в тій частині національного доходу, яку виділяє держава на розвиток освіти.

2. Залежність навчання від умов, в яких воно відбувається. Виявляється ця закономірність через стан навчально-технічної бази, наявність в учительському колективі фахівців.

3. Взаємозалежність процесів навчання, освіти, виховання, розвитку особистості. Вона матеріалізується завдяки вмінню організовувати навчальний процес на засадах гуманізму (доброти, людяності) з урахуванням свідомої дисципліни учня, формування позитивних його якостей; через індивідуальний підхід до кожного учня.

4. Взаємозв'язок навчальних і реальних пізнавальних можливостей учня. В основі цієї закономірності той факт, що в центрі навчального процесу знаходиться учень, який володіє певними можливостями для вдосконалення своїх здібностей і отримання знань.

5. Єдність процесів викладання, і навчання. Свідчить про спільну діяльність вчителя і учня, в процесі навчання розвивається не тільки учень, а й вдосконалює свої професійні навички вчитель.

6. Взаємозалежність завдань, змісту, методів і форм навчання в навчальному процесі. Відповідно методи і форми навчання повинні стимулювати розвиток логічного мислення, вміння школяра застосовувати теоретичні знання на практиці, проявляти власну ініціативу і нестандартність у прийнятті рішень. На це повинні бути зорієнтовані шкільні підручники, посібники.

2. Принципи навчання.

По даному питанню студенти повинні розповісти, що принципи навчання - певна система основних дидактичних вимог до навчання, дотримання яких забезпечує його ефективність.

До основних принципів навчання відносяться:

- принцип науковості.
- принцип систематичності і послідовності.
- принцип доступності і трудності навчання.
- принцип зв'язку навчання з життям.
- принцип свідомості і активності учнів у навчанні.
- принцип наочності.

Залежно від характеру зображення дійсності наочність поділяють на такі види: природні посібники, ілюстративні посібники, схематичні посібники, різні технічні засоби.

- принцип міцності засвоєних знань, умінь і навичок.
- принцип індивідуального підходу до учнів.
- принцип емоційності навчання.

Останнім часом в педагогіці виділяють нетрадиційні принципи навчання: принцип демократизації, принцип виховання здорової дитини, принцип оптимізації навчального-виховного процесу, принцип нетрадиційності системи навчання.

При організації навчального процесу вчитель повинен керуватися всіма принципами навчання.

Теми рефератів

1. Єдність освітньої, виховної та розвивальної функцій процесу навчання.
2. Принципи навчання, їх взаємозв'язок.
3. Характеристика принципів навчання.

Література:

1. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи психології і педагогіки: Підручник. / О.М.Бандурка, В.О.Тюріна, О.І.Федоренко. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2003. – 336 с.
2. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи педагогічної техніки: Навчальний посібник. – Харків: ТИТУЛ, 2006. – 176 с.
3. Педагогіка / за ред.. А.М. Алексюка. – Київ, 1985. – 320 с.
4. Педагогіка / За ред. М.Д.Ярмаченка. – Київ, 1986. – 296 с.

Тема 10. Методи навчання. Проблемне навчання

Семінарське заняття. Методи навчання.

Навчальна мета заняття: контроль, корекція й закріплення знань за даною темою.
Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 1 год. (заочна форма навчання)

Навчальні питання:

1. Методи навчання та їх класифікації.
2. Загальна характеристика класифікації методів навчання за Ю.К.Бабанським.
 - 1) Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності.
 - 2) Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності.
 - 3) Методи контролю і самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності.
3. Загальні вимоги щодо оптимального поєднання методів навчання.
4. Засоби навчання.
5. Класифікація методів проблемного навчання.
6. Способи й умови застосування методів проблемного навчання.

Методичні вказівки. На початку семінарського заняття викладач вітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

1. Методи навчання та їх класифікації.

По даному питанню студенти повинні запам'ятати, що метод навчання – спосіб реалізації взаємопов'язаної діяльності викладача та учнів, що спрямована на засвоєння учнями системи знань, умінь і навичок, а також на їх виховання і загальний розвиток.

У вузькому значенні метод навчання - це спосіб керівництва пізнавальною діяльністю учнів, яка виконує три функції: навчальну, виховну та розвивальну. Це складне педагогічне явище, в якому об'єднані гносеологічний (пізнавальний), логіко-змістовний, психологічний, педагогічний аспекти.

Оскільки методи навчання можуть розглядатися у різних аспектах, то існує декілька підходів до їх класифікації.

1. Методи підрозділяють за джерелом передавання та характером сприймання інформації на словесні, наочні і практичні (Є.Я. Голант, С.І.Перовський).

2. У залежності від основних дидактичних завдань, що реалізуються на даному етапі навчання, методи підрозділяють на методи набування знань, формування умінь і навичок, застосування знань, творчої діяльності, закріплення, перевірки знань, умінь і навичок (М.А. Данилов, Б.П.Єсипов).

3. У відповідності з характером пізнавальної діяльності учнів щодо засвоєння змісту освіти виділяють такі методи, як пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемне викладання, частково-пошуковий, дослідницький (М.Н.Скаткін, І.Я.Лернер).

4. При цілісному підході (Ю.К.Бабанський) необхідно виділити три великі групи методів навчання: 1) методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності; 2) методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності; 3) методи контролю та самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності.

5. Існують й інші підходи до класифікації методів навчання: 1) методи навчання розділяють на загальні і спеціальні; 2) за іншою класифікацією їх поділяють на: методи готових знань і дослідницькі методи; 3) залежно від мети: методи отримання нових знань, метод формування умінь і навичок, метод застосування знань на практиці, методи творчої діяльності, методи закріплення знань, умінь і навичок, методи перевірки і оцінки знань, умінь і навичок; 4) від логіки викладання - аналітичні, систематичні, аналітико-синтетичні, аналогічно-індуктивні, синтетично-дедуктивні; 5) від характеру пізнавальної діяльності - ілюстративні, продуктивні, творчі, катехізисні методи; 6) від способів розв'язання пізнавальної задачі - емпіричні і теоретичні методи.

6. Досить широко в педагогіці використовуються методи проблемного і програмованого навчання.

2. Загальна характеристика класифікації методів навчання за Ю.К.Бабанським.

По даному питанню студенти повинні запам'ятати, що бінарний підхід до класифікації методів навчання, враховує синхронну навчальну діяльність викладача і пізнавальну діяльність учнів, і об'єднує методи навчання в такі групи:

- 1) методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності;
- 2) методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності;
- 3) методи контролю і самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності.

Кожна з основних груп методів у свою чергу може розділятися на підгрупи й окремі методи, що входять у них.

1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності. До цієї групи належить сукупність методів (словесні, наочні, практичні), спрямованих на передачу і засвоєння учнями навчальної інформації, формування умінь і навичок. Необхідно виділити підгрупи методів організації індуктивної та дедуктивної, а також репродуктивної і проблемно-пошукової діяльності учнів. Також виділяють методи самостійної роботи, при цьому мати на увазі, що інші методи реалізуються під керівництвом вчителя.

2. Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності. Можна підрозділити методи цієї групи на методи стимулювання і мотивації інтересу до навчання і мотивації відповідальності у навчанні.

3. Методи контролю та самоконтролю в процесі навчання. Методи цієї групи підрозділяють на – методи усного, письмового і лабораторно-практичного контролю і самоконтролю.

- 1) Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності.

По даному питанню студенти повинні розповісти, що ця група методів навчання поділяється на:

- А) Словесні методи навчання. Головна їхня особливість у тому, що інформація

подається учням словами викладача, а сприйняття її здійснюється в процесі слухання її. До цієї групи методів належать: бесіда, пояснення, розповідь, лекція, інструктаж, робота з підручником.

Бесіда - діалогічний метод навчання, за допомогою якого вчитель завдяки вдало поставлених запитань спонукає учнів відтворювати раніше набуті знання, робити самостійні узагальнення на основі засвоєного фактичного матеріалу.

Пояснення - словесне роз'яснення понять, явищ, слів, термінів, принципів дій, прикладів тощо. Головне завдання пояснення - розкриття причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей розвитку природи, суспільства, людського мислення. Пояснення може бути індуктивним, дедуктивним.

Розповідь - образне, динамічне, емоційне викладання інформації про різні явища і події. Характеризується відсутністю взаємних питань між викладачем і учнями, незначною тривалістю (10-12 хв.), доступною формою викладу. Розрізняють три типи розповіді: розповідь-вступ, розповідь-викладання, розповідь-завершення.

Лекція - інформативно-доказовий виклад великого за обсягом, складного за логічною побудовою навчального матеріалу. Більш поширена в системі вузівської освіти. Відрізняється строгістю викладу. Читання лекцій передбачає: визначення мети, чіткий план, відбір теоретичного і наочного матеріалу, логічний і послідовний виклад інформації. За призначенням лекції ділять на: вступні; тематичні; оглядові. Структура лекції: вступ; виклад основного змісту; висновок.

Інструктаж - короткі, лаконічні, чіткі вказівки (рекомендації) щодо виконання дій. Розділяється: на вступний, поточний і заключний.

Робота з підручником - ця робота полягає в самостійному опрацюванні учнями друкованого тексту, що дає можливість глибоко осмислити навчальний матеріал, закріпити його, проявити самостійність в навчанні.

Б) Наочні методи навчання.

До наочних методів навчання відносяться: ілюстрування, демонстрування, самостійне спостереження.

Метод ілюстрування - оснащення ілюстраціями, статичної наочністю, плакатами, малюнками, картинами, картами, схемами тощо.

Метод демонстрування - показ рухомих способів наочності, приладів, дослідів, технічних установок тощо.

Спостереження - це складно діяльність, яка виражається в єдності сприйняття і мислення. Учень стає експериментатором, він аналізує процес, втручається в нього, змінює, щоб краще його пізнати.

В) Практичні методи навчання.

До них відносяться: вправи, лабораторні, практичні, графічні та дослідні роботи.

Вправи - цілеспрямоване, багаторазове повторення учнями певних дій та операцій (розумових, практичних) для формування звичок і навичок.

Вправи поділяють на усні, письмові, графічні, технічні. За навчальною метою - вправи бувають вступні, пробні, тренувальні, творчі, контрольні. Виконання вправ слід постійно контролювати, аналізувати, розвиваючи в учнів звички самоконтролю.

Лабораторні роботи - вивчення в школі природних явищ за допомогою спеціального оснащення. Це один з видів дослідницької самостійної роботи учнів, які здійснюються по завдання вчителя в спеціально пристосованому приміщенні (лабораторії), де є все необхідне оснащення (прилади, столи, витяжні шафи та ін.).

Практичні роботи - застосування знань учнями в ситуаціях, наближених до життєвих. Вони передбачають безпосереднє використання знань учнів у суспільно-корисній праці. За своєю метою і завданнями аналогічні лабораторним роботам.

Графічні роботи - відображення знань учнів у кресленнях, графіках, діаграмах, таблицях, ілюстраціях, ескізах, замальовках з натури. Застосовують під час вивчення

теоретичних навчальних предметів на всіх етапах навчання.

1) Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності.

При відповіді необхідно звернути увагу на те, що до цієї групи належать методи, спрямовані на формування позитивних мотивів навчання, які стимулюють пізнавальну активність і сприяють збагаченню учнів навчальною інформацією, їх поділяють на дві групи: методи формування пізнавальних інтересів учнів і методи стимулювання відповідальності в навчанні.

1. Методи формування пізнавальних інтересів учнів. Пізнавальний інтерес на початковій стадії навчання формується під впливом емоційних чинників. Найпоширенішими серед методів даної групи є:

Метод створення ситуації новизни навчального матеріалу. Передбачає осмислення нових знань в процесі викладання, створення атмосфери морального задоволення від інтелектуальної праці, що дає відчуття збагачення знаннями і спонукає учнів до самовдосконалення.

Метод опори на життєвий досвід учнів. Полягає у використанні вчителем у навчальному процесі життєвого досвіду учнів (фактів, явищ, які вони спостерігали в житті, навколишньому середовищу або в яких самі брали участь).

Метод пізнавальних ігор. Сприяє створенню емоційно-піднесеної атмосфери, засвоєнню матеріалу за допомогою емоційно насиченої форми його відтворення. Пізнавальні ігри (ділові, рольові, ситуативні) моделюють життєві ситуації, стосунки людей, взаємодію речей і явищ.

Метод створення відчуття успіху в навчанні. Постійне відчуття учнем успіху в навчанні зміцнює впевненість у власних силах, пробуджує почуття гідності, бажання вчитися.

2. Методи стимулювання відповідальності в навчанні. Передбачають показ учням суспільної та особистої значущості навчання; пред'явлення вимог, дотримання яких, означає виконання ними своїх обов'язків; привчання їх до виконання вимог; заохочення до сумлінного виконання обов'язків; оперативний контроль за виконанням вимог.

2) Методи контролю і самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності.

По даному питанню студенти повинні розповісти, що до цієї групи входять ряд методів:

Метод усного опитування. Полягає у з'ясуванні рівня знань учня завдяки прямому контакту з ним під час перевіркової бесіди. Індивідуальне опитування передбачає перевірку знань, умінь і навичок у окремих учнів. Групова перевірка охоплює невелику групу (5-7) учнів і відбувається найчастіше у формі ущільненого опитування.

Письмовий контроль. Особливістю письмової контрольної роботи є глибина відповідей на питання і виконання практичних дій, більша тривалість її проведення і підведення підсумків.

Графічна контрольна перевірка. Передбачає графічну форму відповіді учня на питання, це може бути зображення графіка, малюнка, векторної діаграми. Особливий вид графічної перевірки - робота з контурними картами.

Практична контрольна перевірка. Передбачає практичне рішення контрольних завдань (складання схем, користування вимірювальними приладами, зняття показників з приладів, ремонт, регулювання або технічне обслуговування обладнання).

Тестові методи перевірки знань. Вони представляють систему завдань для оцінювання знань учня, студента за допомогою кількісних норм. У більшості свій передбачають вибір особою, яка проходить тестування, однієї з декількох запропонованих відповідей. Тестовий контроль спрямований на перевірку засвоєння

ключових елементів навчального матеріалу.

Програмований контроль. Складається в пред'явленні всім учням стандартних вимог в процесі перевірки однакових за кількістю і складністю контрольних завдань, питань. Оцінку знань здійснюють за допомогою різних автоматизованих або технічних пристроїв.

Іспити. Іспити, як і інші види перевірки успішності, сприяють систематизації вивченого матеріалу, вихованню в учнів вимогливості до себе. Іспити проводять методом письмової роботи, бесіди, практичної, лабораторної роботи, тестування, захисту учнівських науково-дослідницьких робіт.

Для забезпечення загального контролю у школі введений державний підсумок / тестування учнів з окремих предметів. Проводять його в усіх середніх навчальних закладах. Його зміст, порядок проведення визначає Міністерство освіти і науки України.

3. Загальні вимоги щодо оптимального поєднання методів навчання.

При відповіді необхідно звернути увагу на те, що опираючись на педагогічний досвід, спеціальні психологічні дослідження, можна сформулювати загальні вимоги щодо оптимального поєднання методів навчання. Вибір їх залежить від: навчальної дисципліни, теми уроку, його мети, змісту і структури навчального матеріалу, часу, відведеного на засвоєння матеріалу, навчально-матеріальної бази, вікових особливостей навчально-пізнавальної діяльності учнів, їх індивідуальних можливостей і рівня загальної підготовленості класу, черговості уроку за розкладом занять, здібностей, схильності, майстерності вчителя. Застосування вчителем усього набору методів навчання в їх численних комбінаціях і об'єднаннях забезпечує високу ефективність навчання і розвитку школярів.

4. Засоби навчання.

По даному питанню студенти повинні розповісти, що засоби навчання - додаткові матеріально-технічні засоби з їх специфічними дидактичними функціями. Технічні засоби навчання - оснащення й апаратура, які застосовуються в навчальному процесі з метою підвищення його ефективності.

Технічні засоби навчання розрізняють за такими ознаками: за особливостями використовуваного матеріалу (словесний, образотворчий, конкретні мовні одиниці та схематичний показ); за видом сприйняття (аудіо, візуальні та аудіовізуальні); за способом передачі матеріалу (за допомогою технічної апаратури або без неї - традиційним способом; готові таблиці, картини, моделі, кінокадри, плівки); за організаційними формами роботи (фронтальна - на основі демонстраційних способів і індивідуальна - на основі розданого учням образотворчого матеріалу).

Порівняльно новим видом навчання є дистанційне навчання. Інформаційні технології активно використовують у дистанційному навчанні. Навчальні заклади реалізують чотири типи програм дистанційного навчання (ДН): відкриті, дистанційні, заочні, радіо- і телевізійні університети і коледжі. Навчання з використанням таких програм відбувається в зручному для студента, школяра місці, в зручний час, в зручному темпі.

5. Класифікація методів проблемного навчання. По даному питанню студенти повинні розповісти, що проблемне навчання - система регулятивних принципів діяльності, цілеспрямованості та проблемності, правил взаємодії викладача та учнів, вибір і рішення способів і прийомів створення проблемних ситуацій і вирішення навчальних проблем.

Полягає у пошуковій діяльності учнів і починається з постановки питань (створення проблемної ситуації), продовжуючись у вирішенні проблемних завдань, у проблемному викладанні навчальної інформації викладачем, у різноманітній самостійній роботі учнів. Передбачає належний рівень підготовленості, зацікавленості учня в пошуку невідомого результату.

Система методів проблемного навчання ґрунтується на принципах цілеспрямованості (відображають передбачувані, плановані результати свідомо організованої діяльності), бінарності (складається з діяльності викладача і учнів) і проблемності (визначають рівень складності матеріалу і труднощі в його засвоєнні).

До системи методів проблемного навчання входять такі методи: проблемне викладання, частково-пошуковий (евристична бесіда), пошуковий, дослідницький (дослідницькі завдання).

Проблемне викладання. Це спосіб взаємодії викладача та учнів на основі створення інформаційно-пізнавального протиріччя, розбіжності між раніше засвоєними знаннями та новими фактами, законами, правилами і положеннями з метою пояснення учням суті нових понять і формування уявлення про логіку вирішення наукової проблеми.

Частково-пошуковий (діалогічний метод, евристична бесіда). Проявляє себе у взаємодії викладача та учнів на основі створення інформаційно-пізнавального протиріччя, розбіжності між раніше засвоєними знаннями та новими практичними умовами їх використання з метою спонукання учнів до участі в постановці, вирішенні проблем, засвоєнні нових понять і способів діяльності.

Пошуковий (евристичний метод). Полягає у взаємодії викладача та учнів на основі створення інформаційно-пізнавального протиріччя, розбіжності між теоретично можливим способом вирішення проблеми і неможливістю застосувати його практично, з метою організації самостійної роботи учнів щодо засвоєння навчального матеріалу за допомогою проблемно-пізнавальних завдань.

Дослідницький метод. Реалізується через взаємодію викладача і учнів на основі створення інформаційно-пізнавального протиріччя, розбіжності між теоретично можливим способом вирішення проблеми і неможливістю застосування його практично з метою самостійного засвоєння учнями нових понять, способів інтелектуальних і практичних дій.

Програмований метод. Ця взаємодія викладача і учнів на основі створення інформаційно-пізнавального протиріччя, розбіжності між практично досягнутим результатом і нестачею в учнів знань для його теоретичного обґрунтування.

5. Способи та умови застосування методів проблемного навчання

По даному питанню студенти повинні розповісти, що вибір методу навчання залежить від дидактичної мети, особливостей змісту навчального матеріалу, пізнавальних можливостей учнів і методичної підготовки викладача.

У навчальній діяльності є чотири рівні засвоєння навчального матеріалу, які відображають психологічну послідовність процесу засвоєння:

1. Запам'ятовування навчального матеріалу. На цьому рівні учень пізнає об'єкт за його характерними ознаками;

2. Рівень усвідомлення навчального матеріалу. Полягає в усвідомленні функціональної залежності між вивченими явищами і умінні описати об'єкт;

3. Практичне застосування навчального матеріалу. Його характеризує вміння учнів практично використовувати засвоєне при вирішенні нових завдань;

4. Рівень творчого перенесення знань. Учень вільно оперує вивченим матеріалом, вміє свідомо і швидко трансформувати його в нових умовах.

Засвоєнню учнями навчального матеріалу на першому рівні сприяють методи показового та діалогічного викладання (уроки засвоєння нових знань), на другому - методи діалогічного викладання та евристичної бесіди (уроки формування і засвоєння умінь і звичок). Засвоєння навчального матеріалу на третьому рівні буде ефективним при використанні методів евристичної бесіди та дослідницьких завдань (уроки застосування знань, умінь і навичок), на четвертому - методів дослідницьких та програмованих завдань (уроки узагальнення і систематизації або контролю і корекції знань).

Навчальний матеріал - призначений для вивчення і засвоєння інформації. *Зміст* його містить основну інформацію, призначену перетворитися в знання, і допоміжну, яка допомагає в засвоєнні основної інформації.

При використанні методу проблемного навчання, відповідно пізнавальним можливостям учнів, їх готовності до роботи за цими методами, враховують:

- попередню теоретичну і практичну підготовку;
- підготовленість до проблемно - пошукової діяльності (самостійність мислення, вміння визначити головне в матеріалі, вміння вести індивідуальний пошук);
- підготовку до самостійної роботи (вміння планувати навчальну роботу, здійснювати її в належному темпі, здатність до самоконтролю).

Теми рефератів

1. Класифікація методів навчання за джерелом одержання знань.
2. Методи проблемного навчання, їх характеристика.
3. Методи активного навчання, їх характеристика.
4. Ігрові методи навчання, їх характеристика.
5. Методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності.
6. Методи стимулювання навчальної діяльності.

Література:

1. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи психології і педагогіки: Підручник. / О.М.Бандурка, В.О.Тюріна, О.І.Федоренко. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2003. – 336 с.
2. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи педагогічної техніки: Навчальний посібник. – Харків: ТИТУЛ, 2006. – 176 с.
3. Педагогіка / за ред. А.М. Алексюка. – Київ, 1985. – 320 с.
4. Педагогіка / За ред. М.Д.Ярмаченка. – Київ, 1986. – 296 с.

Тема 11. Форми організації навчальної роботи.

Семінарське заняття. Форми організації навчання.

Навчальна мета заняття: контроль, корекція й закріплення знань по даній темі.

Кількість годин - 4 год. (денна форма навчання)

Навчальні питання:

1. Дайте визначення поняття «форма організації навчання».
2. Охарактеризуйте колективну й індивідуальну форми організації навчальної роботи.
3. Дайте характеристику класно-урочній системі навчання.
4. Яка форма організації навчання є основною в закладах освіти в Україні?
5. Дайте визначення поняття «урок».
6. Назвіть й охарактеризуйте структурні елементи уроку.
7. Назвіть типи уроків. Охарактеризуйте їхню структуру.
8. Назвіть форми організації пізнавальної діяльності учнів на уроці.
9. Дайте визначення поняття «дисципліна».
10. Назвіть та охарактеризуйте позаурочні форми організації навчання.

Методичні вказівки. На початку семінарського заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

1. Дайте визначення поняття «форма організації навчання».

При відповіді на дане запитання необхідно надати визначення: форми

організації навчання представляють собою зовнішній вираз узгодженої діяльності викладача та учнів, що здійснюється в встановленому порядку й у певному режимі. Розповісти про форми організації навчання мають соціальну зумовленість, регламентують загальну діяльність вчителя та учнів, визначають співвідношення індивідуального та колективного навчання, ступінь активності учнів у пізнавальній діяльності і керівництва нею з боку вчителя. Педагогічній практиці відомі понад тридцять конкретних форм організації навчання.

2. Охарактеризуйте колективну й індивідуальну форми організації навчальної роботи.

При наданні відповіді на це питання треба надати характеристику загальноприйнятими формами організації навчальної роботи. Такими формами є колективна - уроки в школі, лекції та семінарські заняття у вузі, екскурсії, факультативні заняття та індивідуальна - самостійна робота, дипломні та курсові проекти, які відрізняються за ступенем самостійної пізнавальної діяльності учнів і за ступенем керівництва навчальною діяльністю з боку викладача. Вибір форм організації навчання зумовлюється завданнями освіти і виховання, особливостями змісту різних предметів та їх окремих розділів, конкретним змістом занять, рівнем підготовки і віковими можливостями учнів.

Індивідуальне навчання. Полягає в тому, що учень виконує завдання індивідуально, але за допомогою вчителя. Воно є досить ефективним, оскільки враховує особливості розвитку дитини, індивідуалізує контроль за ходом і наслідками навчальної роботи. В даний час використовується в формі репетиторства і консультування.

Особистісно-групова форма організації навчання. Згідно з нею вчитель займається з групою дітей (10-15 осіб), навчальна робота має індивідуальний характер, оскільки діти різного віку неоднаково підготовлені. Діти приходять на заняття в різний час. Учитель по черзі опитує кожного учня, пояснює новий матеріал, дає індивідуальні завдання. Подібна організація навчальної роботи існувала раніше, поки навчання не стало масовим.

Беллланкастерская система взаємного навчання. У XVIII ст. ідея Яна-Амоса Коменського про можливість залучення кращих учнів до навчання інших дітей була поширена в Західній Європі. Свого часу цю систему іноді вводили у вітчизняній школі; вона виправдовувала себе там, де не вистачало вчителів, але значного поширення не мала, оскільки не забезпечувала необхідної підготовки дітей. Здебільшого застосовувалася в сільських малокомплектних школах, де вчитель навчав два-три класи одночасно.

Мангеймська форма вибіркового навчання. Виникла в кінці XIX ст. як спроба відмовитися від класно-урочної системи. Суть її полягає в тому, що учнів, залежно від їх здібностей і успішності, розподіляли по класах на слабких, середніх і сильних. Відбір здійснювався на основі спостережень, результатів психометричних обстежень, характеристик учителів та результатів екзаменів. Вона стала підставою для створення шкіл різного типу в Англії, куди набирають учнів за результатами тестових випробувань після закінчення початкових класів.

Дальтон-план. На початку XX ст. в Англії і деяких інших країнах виникли системи індивідуалізованого навчання, які повинні були готувати активних, ініціативних, енергійних функціонерів. Через відсутність уроків, навчальні класи перетворювалися на предметні «лабораторії, кожен учень працював самостійно, виконував тижневі, місячні завдання (« підряди ») відповідно до своїх індивідуальних можливостей, а вчителі консультували і контролювали їх. Елементи цієї системи використовуються в заочному навчанні.

Бригадно-лабораторна форма навчання. У другій половині 20-х років XX ст. змінений дальтон-план був використаний в організації бригадно-лабораторної форми

навчання, яка об'єднувала колективну роботу бригади (частини класу) з індивідуальною роботою учнів. Розподілені на невеликі групи-бригади (по 5-7 осіб), учні вчилися по спеціальним підручникам («робочим книгам»), виконували спеціально визначені вчителем денні, тижневі, місячні робочі завдання з кожного навчального предмету.

План Трампа. У ХХ ст. виникла форма організації навчання «план Трампа», розрахована на максимальну індивідуалізацію навчального процесу на основі використання технічних засобів, об'єднання індивідуального навчання з колективною роботою учнів. 40% навчального часу учні проводять у великих групах (100-150 осіб), де читаються лекції з використанням різних технічних засобів; 20% - в малих групах (10-15 осіб), де обговорюють лекційний матеріал, поглиблено вивчають окремі розділи, відпрацьовують уміння та навички, 40% - працюють індивідуально з використанням додаткової літератури та комп'ютерної техніки.

Комплексний метод навчання. Виник на початку ХХ ст., його суть полягає в об'єднанні навчального матеріалу в теми-комплекси. Але комплексність порушувала предметність викладання, систематичність вивчення основних наук. Але це не давало міцних, систематизованих знань. Тому в 30-х рр. школа і педагогічна наука повернулися до класичної класно-урочної системи.

3. Дайте характеристику класно-урочній системі навчання.

При наданні відповіді необхідно розповісти про класно-урочну систему, що забезпечує єдність системи навчання в масштабі всієї країни, що полегшує планування і підготовку програм з навчальних предметів, її використання полегшує виховання у школярів почуття колективізму, дає можливість використовувати фронтальні форми роботи з усім класом.

Класно-урочна система має в школах України такі організаційні ознаки:

- навчальний рік у загальноосвітньому навчальному закладі починається 1 вересня і закінчується не пізніше 1 липня наступного року;
- тривалість навчального року зумовлюється виконанням навчальних програм з усіх предметів, але не може бути менше 175 робочих днів у загальноосвітньому навчальному закладі I ступеня (1-4) класи і 190 робочих днів - II-III ступенів (5-12) класи;
- комплектування класів відбувається в межах одного віку та чисельності, що обумовлені Положенням про загальноосвітній навчальний заклад (не більше 30 учнів);
- навчально-виховний процес здійснюється різними формами: урок, лекція, лабораторно-практичне та семінарське заняття, диспут, навчально-виробнича екскурсія;
- відвідуваність уроків школярами є обов'язковою;
- навчальний рік поділяється на чверті, півріччя, семестри, триместри, між якими є канікули різної тривалості.

Тривалість канікул протягом навчального року не може бути менше 30 календарних днів.

4. Яка форма організації навчання є основною в закладах освіти в Україні?

При відповіді на дане запитання необхідно розповісти, що нині серед різноманітних організаційних форм організації навчання, які використовуються в загальноосвітній школі (урок, екскурсія, семінар, практичне заняття, лабораторна робота, практикум, факультатив, домашня самостійна робота, екзамен, залік, консультація, інструктаж), урок є основною формою.

4. Дайте визначення поняттю «урок».

При наданні відповіді на це питання треба надати поняття: Урок - логічно закінчена, цілісна, обмежена в часі частина освітнього (навчально-виховного) процесу, яку проводять за розкладом під керівництвом учителя і з постійним складом

учнів.

Тривалість уроків у загальноосвітньому навчальному закладі - в 1 класі - 35 хв., В 2 кл. - 40 хв., В 5-12 кл. - 45 хв. Тривалість перерв між уроками визначають з урахуванням потреб в організації активного відпочинку і харчування учнів, але не менше 10 хв., великої перерви (після другого або третього уроку) - 20 хв.

У сучасній дидактиці існують *різні класифікації уроків*, залежно від взятих за основу ознак.

За способами їх проведення виділяють: урок-лекція, кіно-урок, урок-бесіда, урок – практичне заняття, урок-екскурсія, урок самостійної роботи учнів у класі, урок лабораторної роботи,

Залежно від загальної педагогічної мети організації занять: урок вивчення нового матеріалу; удосконалення знань, умінь і звичок; контролю і корекції знань, умінь і звичок.

Залежно від дидактичної мети: спеціалізований урок (переважає одна мета), комбінований (дві або більше рівнозначні мети). Різновидами спеціалізованого уроку є: урок засвоєння нових знань; урок формування і засвоєння умінь і навичок; урок застосування знань, умінь і навичок; урок контролю та корекції знань, умінь і навичок; урок узагальнення і систематизації знань.

5. Назвіть й охарактеризуйте структурні елементи уроку.

При наданні відповіді необхідно розповісти про елементи уроку, що зумовлюються завданнями, які вирішуються на уроках певного типу, для успішного досягнення певних дидактичних цілей. Тому кожен тип уроку має притаманну тільки йому структуру, що створює набір конкретних елементів.

1. Організаційна частина. До неї відносяться вітання, перевірка підготовленості учнів до уроку, виявлення відсутніх, повідомлення плану роботи. Мета її - мобілізувати дітей до праці, активізувати їх увагу, створити робочу атмосферу на уроці.

2. Мотивація навчальної діяльності. Передбачає формування в учнів потреби вивчення конкретного навчального матеріалу. Містить повідомлення теми, мети і завдань уроку.

3. Перевірка знань учнів. Означає перевірку письмового домашнього завдання, яку проводять різними методами контролю, залежно від поставленої мети: усна перевірка (опитування), вибіркова письмова перевірка за допомогою карток-завдань.

4. Стимулювання навчальної діяльності. Може здійснюватися за допомогою введення додаткової (вторинної) навчальної інформації, після чого буде викладатися основна, а також завдяки створенню викладачем проблемних, імітаційних або ігрових ситуацій.

5. Актуалізація опорних знань. Покликана забезпечити узгодження між викладеною вчителем інформацією та сприйняттям, засвоєнням, осмисленням її учнями. Щоб пояснення було зрозумілим, учням необхідно нагадати попередній вивчений матеріал, на базі якого будуть засвоюватися нові знання.

6. Пояснення нового матеріалу. Полягає не тільки у викладі, а й в управлінні процесом засвоєння учнями нових знань. Для успішного засвоєння учнями нових знань викладачеві необхідно подбати про їх сприйняття, закріплення і застосування. Багато щоб під час пояснення нового матеріалу між учнями і вчителем існував зворотний зв'язок для з'ясування незрозумілих моментів.

7. Діагностика правильності засвоєння учнями знань. Допомогає викладачеві, учням з'ясувати причину нерозуміння певного елемента змісту, невміння чи помилковості виконання інтелектуальної або практичної дії. Вона може бути здійснена за допомогою серії оперативних короточасних контрольних робіт (письмових, графічних, практичних), усних фронтальних опитувань. За допомогою комп'ютерної техніки діагностика може бути здійснена особливо оперативно.

Результати її відкривають для викладача чітку картину поділу учнів за рівнем засвоєння навчального матеріалу,

8. Закріплення нового матеріалу. Здійснюється за допомогою вибіркового фронтального опитування учнів або за допомогою невеликої самостійної роботи. Для цього викладач повинен підібрати питання, завдання, які сприятимуть приєднанню нових знань до системи засвоєних раніше знань, умінь і навичок.

9. Підведення підсумків уроку. Передбачає коротке повідомлення про виконання запланованої мети, завдань уроку. Учитель аналізує, що нового дізналися учні на занятті, якими знаннями і вміннями оволоділи, яке значення мають ці знання для наступного заняття з вивчення предмета. У підведенні підсумків уроку відображаються позитивні і негативні аспекти діяльності класу і окремих учнів, оцінюється їхня робота.

10. Повідомлення домашнього завдання. Містить пояснення щодо змісту завдання, методики його виконання, передбачається його запис на дошці, а учнями - в щоденник.

Назвіть типи уроків. Охарактеризуйте їхню структуру.

При відповіді на дане запитання необхідно розповісти про взаємозв'язок типу і структури уроку. Тип уроку визначає особливості його структури (наявність, послідовність і взаємозв'язок елементів).

Урок засвоєння нових знань. Засвоєння знань передбачає їх сприйняття, усвідомлення, осмислення внутрішніх зв'язків і залежностей, запам'ятовування, узагальнення і систематизацію.

Урок формування вмінь і навичок. В основу формування структури такого уроку покладено дидактичну систему вправ і завдань, їх послідовність, яка сприяє досягненню освітньої мети.

Урок застосування знань, умінь і навичок. Застосування знань полягає в реалізації засвоєного на практиці. Як спосіб навчання набуті знання, вміння та навички застосовують на уроках різних типів. Комплексне їх застосування, як мета навчання, здійснюють на уроці цього типу, він охоплює перевірку домашнього завдання, актуалізацію і корекцію опорних знань, умінь і навичок; повідомлення теми, мети і завдань уроку і мотивації навчання школярів; осмислення змісту, послідовності застосування способів виконання дій; самостійне виконання учнями завдань під контролем і за допомогою вчителя; звіт учнів про роботу, теоретичне обґрунтування результатів; підсумки уроку; повідомлення домашніх завдань.

Урок узагальнення і систематизації знань. Його завдання полягає в упорядкуванні та систематизації засвоєних знань. Він може мати характер емпіричних узагальнень і виражатися в класифікації процесів, відповідних понять. Урок цього типу передбачає розвиток від часткового до загального. Урок перевірки та корекції знань, умінь і навичок. Залежно від мети перевірки, змісту навчального матеріалу, методів і способів контролю (диктанти, твори, розв'язання задач і тому подібне) уроки цього типу мають різну структуру. Передбачають перевірку знань, умінь і навичок різних рівнів - від виявлення знання учнями фактичного матеріалу, формулювання понять для розкриття системи знань, до творчого застосування їх у нестандартних ситуаціях. Комбінований урок. Має дві або декілька рівнозначних освітніх цілей, тому його структура змінюється в залежності від того, які типи уроків і їх структурні елементи об'єднують.

6. Назвіть форми організації пізнавальної діяльності учнів на уроці.

При наданні відповіді на це питання треба розповісти, що основними формами роботи на уроці є індивідуальна, фронтально-колективна, групова.

Індивідуальна робота. Передбачає самостійне виконання учнем навчального завдання на рівні навчальних можливостей (темпу роботи, рівня підготовки).

Фронтально-колективна робота. Передбачає постановку перед класом

проблемних питань або пізнавальних завдань, у вирішенні яких беруть участь усі учні. Учитель при цьому керує колективним пошуком рішень, спрямовує пізнавальну активність учнів.

Групова робота. Складається в загальних зусиллях учнів щодо вирішення поставлених учителем завдань. Вони здійснюють планування, обговорення і вибір способів вирішення навчально-пізнавальних завдань, взаємний контроль і взаємне оцінювання.

7. Дайте визначення поняття «дисципліна».

При наданні відповіді необхідно розповісти про те, що дисципліна - свідоме дотримання учнями правил і норм поведінки, чітке і організоване виконання ними своїх обов'язків, підпорядкування громадським інтересам.

Вона зумовлена як вимогами суспільної дисципліни, так і особливостями внутрішнього життя школи. Служить вихованню необхідних моральних якостей молодій людини, їй притаманне визнання авторитету вчителя, батьків, свідоме дотримання правил і норм шкільного життя, належна самоорганізація і самоконтроль, повага один до одного. Дисципліна учня формується, перш за все, за умови чіткої організації режиму його життя і праці, узгодженості вимог до нього з боку школи і сім'ї.

8. Назвіть та охарактеризуйте позаурочні форми організації навчання.

При відповіді на дане запитання необхідно розповісти про позаурочні форми організації навчання: семінари, практикуми, факультативи, екскурсії, індивідуальні або групові додаткові заняття, предметні гуртки, домашню навчальну роботу.

Семінарські заняття - обговорення колективом учнів підготовлених доповідей, рефератів, повідомлень, головних питань з основного розділу (або декількох розділів). Семінари сприяють формуванню вміння самостійно засвоювати знання, аналізувати, синтезувати, абстрагувати, конкретизувати, узагальнювати, розвивають увагу, мислення, інтерес до навчального предмету. Проводять їх в основному в старших класах. У них беруть участь всі учні класу. Семінари складаються з двох взаємопов'язаних ланок - самостійного вивчення учнями матеріалу та обговорення результатів їх самостійної пізнавальної діяльності.

Практикум - форма навчального процесу, при якій учні самостійно виконують практичні та лабораторні роботи, вживаючи знання, уміння і навички. Проводять їх з предметів фізико-математичного та природничо-біологічного циклів після вивчення великих розділів курсу. Під час практикуму узагальнюють і систематизують теоретичні знання, в зв'язку з їх практичним застосуванням, опановують елементи дослідницької діяльності.

На початку практикуму викладач проводить заняття-інструктаж, потім повідомляє тему, мету і завдання, актуалізує опорні знання, уміння і навички учнів. Відбір необхідного обладнання та матеріалів, складання плану роботи відбувається теж під керівництвом вчителя. Учні самостійно виконують завдання, роблять певні розрахунки, складають креслення і схеми, проводять спостереження, вирішують геометричні завдання. Практикум завершується обговоренням і теоретичним обґрунтуванням одержаних результатів.

Факультатив - навчальний курс, необов'язковий до відвідування. Факультативні заняття впроваджені в шкільну практику як форма диференційованого навчання. Для факультативів розроблені варіанти програм, навчальні посібники.

За освітнім завданням виділяють такі види факультативів:

З поглибленого вивчення навчальних предметів;

по вивченню додаткових дисциплін; міжпредметні факультативи.

Кожен з видів факультативу може поділятися залежно від дидактичної мети на теоретичні, практичні, комбіновані.

Навчальна екскурсія - форма організації педагогічного процесу, спрямована на вивчення учнями за межами школи і під керівництвом вчителя явищ, процесів завдяки безпосередньому їх сприйманню.

Екскурсія це складна форма навчально-виховної роботи, триває 45-90 хв. Екскурсії ділять: за змістом (виробничі, біологічні, історичні, географічні, краєзнавчі, художні); за часом (короткострокові, тривалі); по черговості під час навчального процесу: вступні (на початку вивчення теми, розділу програми), супровідні, або проміжні (в процесі вивчення навчального матеріалу), заключні, або завершальні (наприкінці вивчення теми, розділу);

по відношенню до навчальних програм (програмні та позапрограмні).

Планують їх заздалегідь в межах урочного часу (екскурсії з виховною метою належать до позакласних заходів, їх проводять в позаурочний час).

Додаткові групові, індивідуальні заняття. Предметні гуртки. Проводять після уроків час або в групі подовженого дня, їх призначення - компенсувати відставання окремих учнів. Додаткові заняття з відмінниками проводять під час їх підготовки до предметних олімпіад. Спеціальним видом таких занять є уроки на дому з дуже хворими дітьми. Учитель сам обирає методику проведення таких занять, їх періодичність і тривалість, готує до них матеріали. Єдині методичні вимоги до додаткових занять - це їх ефективність, заняття припиняються лише тоді, коли ліквідується відставання і діти входять в нормальний робочий ритм.

Домашня підготовка - самостійне виконання учнями навчальних завдань після уроків. Її виконують не тільки вдома, а й в школі в групах подовженого дня. Тому її ще називають самопідготовкою. Необхідність домашніх завдань зумовлена тим, що знання, уміння і навички засвоюються не відразу, а при періодичному повторенні. Визначаючи обсяг домашньої роботи, виходять із загальних положень щодо терміну її виконання: 1 клас - до 1 год. ; 2-3 класи - до 1,5 год. ; 4-5 класи - до 2 год. ; 6-7 класи - до 2,5 год. ; 8 клас - до 3 год. ; 9-12 класи - до 4 годин. Напередодні вихідних і святкових днів домашніх завдань учням не задають.

На практиці використовують різні види домашньої навчальної підготовки: робота з текстом підручника; виконання письмових і графічних робіт; виконання усних вправ; самостійна практична робота, яка вимагає здійснення певних спостережень; виконання різноманітних вправ і вирішення завдань; читання статей, науково-популярних журналів; проведення дослідів; заучування напам'ять правил, цитат, віршів.

Теми рефератів

1. Форми організації навчальної роботи.
2. Тип і структура заняття.

Література:

1. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи психології і педагогіки: Підручник. / О.М.Бандурка, В.О.Тюріна, О.І.Федоренко. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2003. – 336 с.
2. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи педагогічної техніки: Навчальний посібник. – Харків: ТИТУЛ, 2006. – 176 с.
3. Педагогіка / за ред.. А.М. Алексюка. – Київ, 1985. – 320 с.
4. Педагогіка / За ред. М.Д.Ярмаченка. – Київ, 1986. – 296 с.

Тема 12. Контроль та оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності.

Семінарське заняття. Контроль за результатами навчально-пізнавальної діяльності.

Навчальна мета заняття: контроль, корекція й закріплення знань по даній темі.
Кількість годин – 2 год. (денна форма навчання) - год. (заочна форма навчання)

Навчальні питання:

1. Роз'ясніть сутність та способи контролю.
2. Розкрийте функції контролю.
3. Охарактеризуйте види контролю.
4. Як здійснюється перевірка і оцінка успішності учнів?

Методичні вказівки. На початку семінарського заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

1. Роз'ясніть сутність та способи контролю.

При відповіді на дане запитання необхідно розповісти проте, що важливою умовою підвищення ефективності навчального процесу є систематичне отримання учителем об'єктивної інформації про хід навчально-пізнавальної діяльності учнів. Цю інформацію він отримує завдяки контролю за навчально-пізнавальною діяльністю учнів та її результатами.

Поняття «контроль» - це спостереження і перевірка успішності учнів. Контроль - більш широке поняття, ніж перевірка. Способи контролю це: спостереження за учнями під час занять, перевірка їх знань, навичок і навичок, зошитів, інших продуктів навчальної та практичної діяльності учнів. *Облік* успішності передбачає фіксацію результатів контролю у вигляді оцінного судження або числового балу з метою аналізу стану навчально-виховного процесу за певний період, прийняття рішень про необхідність удосконалення заняття (уроку), інших форм та методики організації навчання.

Навчання - це процес управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів, а контроль - це обов'язковий спосіб отримання зворотної інформації.

Контроль знань учнів дає можливість: дізнатися про наявність прогалин в знаннях учнів (оскільки ці прогалини в діяльності викладача, то він має можливість відкоригувати свою діяльність); перевірити повноту знань, розуміння і міцність їх засвоєння, уміння їх застосовувати; освоїти динаміку успішності; привчити учнів до самоконтролю і раціональної організації праці; стимулювати розумову активність учнів; виробити у них звички синтезування і систематизації навчального матеріалу; привчити учнів до наполегливості і відповідальності в навчальній діяльності; забезпечити оперативний зовнішній і внутрішній зворотний зв'язок в навчанні; визначити продуктивність використання викладачем навчального посібника, методу чи прийому навчання; зіставити ефективність праці викладачів, оцінити роботу навчального закладу за якістю навчання.

2. Розкрийте функції контролю.

При наданні відповіді необхідно назвати та надати характеристику основним функціям контролю за успішністю:

а) освітня - це систематичне спостереження викладачем за навчальною діяльністю учнів, виявлення її результатів і її коригування;

б) діагностична - учитель виявляє прогалини в знаннях, уміннях і навичках, з'ясовує їх причини і визначає заходи щодо підвищення якості навчання; попереджає і долає неуспішність;

в) виховна - систематичний контроль і оцінювання успішності виховують в учнів свідому дисципліну, наполегливість у роботі, працьовитість, почуття відповідальності; залучення їх до взаємоконтролю; сприяє формуванню у них принципів справедливості, справедливості, взаємоповаги;

г) розвивальна - обґрунтована оцінка вчителя, самооцінка і взаємооцінювання сприяють розвитку в учнів логічного мислення, пам'яті, мови тощо;

у) стимулююча - добре мотивовані і справедливі оцінки успішності учнів є важливим стимулом у навчальній діяльності, який переростає в стійкий мотив обов'язку і відповідальності;

д) управлінська - на основі контролю вчитель отримує інформацію про стан успішності, про успіхи і недоліки кожного учня, і це дає йому можливість правильно корегувати свою роботу.

Всі ці функції взаємопов'язані і мають комплексний характер.

3. Охарактеризуйте види контролю.

При наданні відповіді на це питання треба охарактеризувати види контролю:

- попередній. Здійснюють перед вивченням нового матеріалу для з'ясування якості опорних знань, умінь і навичок з метою їх актуалізації та корекції, встановлення необхідних внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків;

- поточний. Здійснюють в процесі вивчення нового матеріалу для з'ясування якості засвоєння учнями знань, умінь і навичок з метою їх корекції;

- періодичний (тематичний). Покликаний після вивчення розділів навчальної програми перевірити, оцінити і відкоригувати засвоєння певної системи знань, умінь і навичок;

- підсумковий. Це облік успішності учнів в кінці навчальної чверті, семестру, навчального року;

- заключний. Здійснюють наприкінці навчального року з метою обліку успішності кожного учня за рік. Важливим видом контролю є заліки, іспити (переводні і випускні).

Ефективність контролю залежить від його організації: часу проведення самостійних і контрольних занять, їх частоти і послідовності, характеру самостійної роботи учнів (індивідуальної, групової, фронтальної), об'єднання методів контролю і самоконтролю (усний, письмовий, графічний, практичний, тестовий), фіксації та оформлення даних контролю процесу навчання та його результатів.

4. Як здійснюється перевірка і оцінка успішності учнів?

При наданні відповіді необхідно обов'язково указати, що учитель перевіряє і оцінює успішність учнів, на основі директивних документів, педагогічної теорії.

Головними вимогами оцінювання є такі: індивідуальний характер перевірки та оцінки знань, систематичність, диференціювання, об'єктивність, обґрунтованість оцінок, вимогливість учителя, єдність вимог.

З 1 вересня 2000 року введена дванадцятибальна шкала оцінювання, що побудована з урахуванням підвищення рівня особистих досягнень учня. Критерії оцінки ґрунтуються на принципі позитивності, при якому оцінки не поділяють на позитивні і негативні. При цьому переводними (випускними) є всі оцінки 12-бальної шкали, які виставляють у відповідний документ про освіту.

Критерії оцінки. Дванадцятибальна шкала оцінювання побудована за принципом обліку особистих досягнень учнів.

При визначенні навчальних досягнень учнів аналізуються такі показники: характеристики відповіді учня (елементарна, фрагментарна, повна, логічна, доказова, обґрунтована, творча); якість знань (правильність, повнота, осмисленість, глибина, гнучкість, дієвість, системність, узагальненість, твердість); рівень сформованості загальнонавчальних і предметних умінь і навичок; рівень оволодіння розумовими операціями (вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, узагальнювати, робити висновки); досвід творчої діяльності (вміння виявляти проблеми, формулювати гіпотези, вирішувати проблеми); самостійність оцінних суджень.

Ці орієнтири покладено в основу чотирьох рівнів навчальних досягнень учнів:

- початковий - елементарна, фрагментарна відповідь учня при відтворенні навчального матеріалу, зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення;

- середній - учень відтворює основний навчальний матеріал, здатний вирішувати завдання за зразком, володіє елементарними вміннями навчальної діяльності;

- достатній - учень знає суттєві ознаки понять, явищ, закономірностей, зв'язків між ними, самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням), робить висновки, виправляє допущені помилки; відповіді учня повні, правильні, логічні, обґрунтовані, він здатний самостійно здійснювати основні види навчальної діяльності;

- високий - знання учня глибокі, міцні, узагальнені, системні; він вміє застосовувати їх творчо, його навчальна діяльність має дослідницький характер, позначена вміннями самостійно оцінювати життєві ситуації, явища, факти, виявляти і відстоювати власну позицію.

Підсумкова оцінка здійснюється в кінці чверті, семестру або навчального року. Підсумкову оцінку за семестр (чверть) виставляють за результатами тематичної оцінки, за рік - на підставі семестрових (четвертних) оцінок. Поточну оцінку знань учнів здійснюють як в усній, так і письмовій формі. При цьому виставлення в журнал поточних оцінок не є обов'язковим для вчителя.

Теми рефератів

1. Зміст, види та методи контролю.
2. Оцінювання результатів навчальної діяльності.

Література:

1. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи психології і педагогіки: Підручник. / О.М.Бандурка, В.О.Тюріна, О.І.Федоренко. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2003. – 336 с.
2. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи педагогічної техніки: Навчальний посібник. – Харків: ТИТУЛ, 2006. – 176 с.
3. Педагогіка / за ред.. А.М. Алексюка. – Київ, 1985. – 320 с.
4. Педагогіка / За ред. М.Д.Ярмаченка. – Київ, 1986. – 296 с.

4. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна

1. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи психології і педагогіки: Підручник. / О.М. Бандурка, В.О. Тюріна, О.І. Федоренко. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2003. – 336 с.
2. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи педагогічної техніки: Навчальний посібник. – Харків: ТИТУЛ, 2006. – 176 с.
3. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник. / Н.П.Волкова - К.:АКАДЕМІЯ, 2003. -576с.
4. Педагогіка / за ред.. А.М. Алексюка. – Київ, 1985. – 320 с.
5. Педагогіка / За ред. М.Д. Ярмаченка. – Київ, 1986. – 296 с.

Допоміжна

1. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 468 с.
2. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / За ред.
3. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. Київ : Знання, 2007. 495 с.
3. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи : підручник. Київ : Каравела, 2008. 352 с.
4. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556- VII // Відомості Верховної Ради України від 19.09.2014.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/stru>
5. Рубан О.М. Педагогіка вищої школи : навч.-метод. посіб. Кіровоград : Кіровогр. юрид. ін-т ХНУВС, 2010. 110 с.
6. Finkel E. J. Best research practices in psychology: Illustrating epistemological and pragmatic considerations with the case of relationship science . / E.J. Finkel, P.W. Eastwick, H.T. Reis //Journal of personality and social psychology. – 2015.

Інформаційні ресурси

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. <http://www.nbuv.gov.ua/>
Метапошукова система NDLTD (The Networked Digital Library of Theses and Dissertations), www.ndltd.org/resources. Забезпечує пошук повнотекстових дисертацій чи інформацію щодо дисертацій обмеженого доступу серед 4 млн. документів. Мова - англійська

Пошукова система OATD (Open Access Theses and Dissertations), www.ndltd.org/resources. Надано у відкритому доступі дисертації та дипломні роботи співробітників та студентів більш ніж 1 тисячі дослідницьких інститутів, університетів, коледжів. Мова: англійська.

Пошукова система DART- Europe, libreurope.eu/dart-europe-e-theses-portal. Надано у відкритому доступі дисертації з бібліотек Європи. Представлено більш ніж 500 тис. робіт вчених з 600 університетів 28 країн Європи. Мова:англійська та інші європейські.

Пошукові бази університетів Гетеборга, Умео та Стокгольма (Швеція) , www.dissertations.se, www.diva-portal.org. Надано більш ніж 50 тис. дисертацій шведських дослідників. Відкритий доступ більш ніж до половини робіт. Мова – англійська та інші європейські.

PQDT Open — база даних компанії ProQuest's UMI Dissertation Publishing, pqdtopen.proquest.com. Надано у відкритому доступі більш ніж 25 тис. дисертацій. Мова - англійська..

theses.fr - Проект інформаційного забезпечення вищої освіти за підтримкою міністерства освіти Франції, www.theses.fr. Надано відкритий доступ більш ніж до 30 тис. робіт. Мови- англійська, французька.